

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра міжнародного, цивільного та комерційного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

ПОРЯДОК РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ

студентки 2 курсу, 9 м групи,

спеціальності 081 «Право»,

спеціалізації

«Цивільне право і процес» _____ Корольової Анни Анатоліївни

Науковий керівник

к.ю.н. _____ Погарченко Тетяна Віталіївна

Гарант освітньої програми

д.ю.н. _____ Примак Володимир Дмитрович

Київ - 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ	
1.1. Поняття та підстави припинення шлюбу	6
1.2. Правові наслідки розірвання шлюбу	12
РОЗДІЛ 2. ПРОЦЕСУАЛЬНО-ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУТУ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ	
2.1. Порядок розірвання шлюбу державним органом РАЦС	23
2.2. Розірвання шлюбу за рішенням суду	27
2.3. Роль медіації у процесі розірвання шлюбу	39
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Розірвання шлюбу являє собою один із можливих варіантів законного припинення шлюбних правовідносин. При цьому, правовідносини, що виникли внаслідок розірвання шлюбу, зачіпають не тільки певних осіб, які є сім'єю, а й суспільство в цілому, оскільки сім'я є важливим елементом у ньому та займає одну із найважливіших позицій у розвитку держави. Подружнє життя може стикнутись із сімейними проблемами, регулювання яких мирним шляхом не завжди можливе. Тож, шлюбно-сімейні правовідносини, порядок розірвання шлюбу та відносини після розірвання шлюбу мають актуальність як для суспільства, так і для наукового середовища. Втім, для науковців найбільш актуальним є правове регулювання окремих аспектів розірвання шлюбу, оскільки вимагає систематичного аналізу та удосконалення.

Поміж з усіх методів урегулювання процедури розірвання шлюбу, слід згадати медіацію, яка поки що у нашому суспільстві є недооціненою, тож у даній роботі хочемо проаналізувати та приділити їй увагу. Адже медіація допомагає учасникам шлюбних відносин уникнути стресової ситуації під час процесу розірвання шлюбу. Хоча в Україні такий метод урегулювання лише починає засвоюватися у суспільстві та набувати визнання серед професіонального середовища, законодавчо такий спосіб урегулювання спору не визначено у нашій країні. При цьому слід зауважити, що процедура медіації набула популярності у країнах Європи та у світі в цілому, а деякі держави на законодавчому рівні закріпили таку процедуру та урегулювали нормативно її застосування.

Також слід зазначити, що одним із способів захисту майнових прав подружжя під час розірвання шлюбу є наявність у подружжя укладеного шлюбного договору. Утім такий метод передбачає певні перешкоди при захисті сімейних прав на практиці, про що свідчить як наукова думка, так і систематична поява рішень Верховного Суду щодо розірвання шлюбу за

наявності шлюбного договору. Наукова доктрина у сфері сімейного права демонструє відсутність комплексного аналізу процесуально-правового порядку як захисту, так і охорони сімейних прав на підставі шлюбного договору. Хоча, треба віддати належне вітчизняним науковцям, які предметно вивчають дану проблематику, проте такі праці є лише поодинокими.

Підґрунтям для дослідження проблем та особливостей порядку розірвання шлюбу стали наукові праці та доробки таких вчених: М.І. Байрачна [30, 31, 32], Ю. В. Драгомирова [37], О. Розгон [58, 59], О. І. Сафончик [60] та інші.

Мета дослідження. Автор випускної кваліфікаційної роботи ставив за мету визначити особливості правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних з розірванням шлюбу.

Для досягнення поставленої мети потрібно виконати такі **завдання**:

- дати правову характеристику припиненню шлюбу та проаналізувати підстави припинення шлюбу;
- дослідити та розкрити правові наслідки розірвання шлюбу;
- визначити порядок розірвання шлюбу державним органом РАЦС;
- з'ясувати особливості порядку розірвання шлюбу за рішенням суду;
- проаналізувати інститут медіації як спосіб вирішення сімейних спорів під час розірвання шлюбу.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають у зв'язку з розірванням шлюбу державним органом РАЦС та за рішенням суду, а також правовідносини під час застосування медіації у цій сфері.

Предметом дослідження в роботі є порядок розірвання шлюбу.

Методами дослідження стали діалектичний, історико-правовий, порівняльно-правовий, формально-логічний, системно-функціональний методи та інші.

Так, за допомогою історико-правового та діалектичного методів вдалося дослідити розвиток інституту розірвання шлюбу в історичному аспекті як в національному законодавстві, так і в зарубіжному. А в результаті використання

порівняльно-правового методу, проведений правовий аналіз та порівняння вітчизняного та зарубіжного законодавства у сфері розірвання шлюбу, а також щодо застосування медіації як способу вирішення сімейних спорів. Системно-функціональний метод надав можливість вивчити і дослідити правові наслідки розірвання шлюбу. Із застосуванням формально-логічного методу була опрацьована наукова література стосовно теми дослідження і аналізувалась практика Верховного Суду, інших судів України щодо проблем, пов'язаних з особливостями розірвання шлюбу державним органом РАЦС та за рішенням суду.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному дослідженні основних проблем розірвання шлюбу, а також порядку врегулювання подружніх відносин і способу охорони та захисту прав подружжя через медіацію.

Окремі положення випускної кваліфікаційної роботи викладено у статті «Правові наслідки розірвання шлюбу», що опублікована у збірнику наукових статей «Правове регулювання цивільних відносин». Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. С. 37-43.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що їх зміст у багатьох окремих аспектах доповнює наукові знання з питання розірвання шлюбу, яке наразі вимагає систематичного аналізу та удосконалення, адже воно є найпоширенішою формою припинення шлюбу. Зібраний матеріал і узагальнення можуть бути використані для написання узагальнюючих праць, при підготовці лекційних занять та спецкурсів у вищих навчальних закладах.

Структура випускної кваліфікаційної роботи обумовлена метою і предметом дослідження та авторським підходом до розгляду обраної теми. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, які включають в себе п'ять підрозділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 62 сторінки, із яких основна частина роботи займає 55 сторінок. Список використаних джерел складається з 70 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ

1.1. Поняття та підстави припинення шлюбу

Сім'я є головним інститутом суспільства, який охороняється державою. У свою чергу, єдино прийнятною, соціально схваленою та закріпленою законом формою правовідносин між чоловіком і жінкою є шлюб.

Матвеев Г. К. визначає шлюб як «вільний, рівноправний і в принципі довічний союз жінки та чоловіка, укладений із дотримання порядку та умов, встановлених законом, що створює сім'ю і породжує між подружжям взаємні особисті і майнові права та обов'язки» [57, с. 64].

Шлюб – це стародавній соціальний інститут, який залишається дуже актуальним у повсякденному житті. У всіх країнах світу існують закони, що регулюють питання стосовно: шлюбу, особливостей прав на спільну сумісну власність подружжя, припинення шлюбу та особливостей інституту батьківства [45, с. 37].

Однак розлучення – явище, яке виникло набагато пізніше. До ХХ століття в західних суспільствах шлюб, як правило, припинявся лише після смерті одного з подружжя. У перші десятиліття ХХ століття багато країн почали запроваджувати законодавство, яке допускало можливість розірвати шлюб, хоча спочатку розлучення було надано лише за дуже обмежувальних умов, наприклад, після того, як було доведено перелюб. Ці закони дозволяли дострокове розлучення лише на підставі «вини», тобто один із партнерів повинен був довести в суді, що інший з подружжя вчинив певну форму шлюбних проступків, що може включати (на додаток до перелюбу) залишення, фізичне насильство і т. д. Міжнародна практика розлучень на початку ХХ століття була низькою, хоча, звичайно, неформальна розлука та дезертирство були можливими, але, мабуть, не дуже поширеними [45, с. 37].

Згідно з ч. 1 ст. 51 Конституції України шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї [1].

Згідно з ч.1 ст. 24 Сімейного кодексу України (далі – СК України) шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки та чоловіка. Примушування жінки та чоловіка до шлюбу не допускається [3].

Відповідно до ч. 1 ст. 34 СК України, присутність нареченої та нареченого в момент реєстрації їхнього шлюбу є обов'язковою [3].

Відповідно до пунктів 13, 14 Правил державної реєстрації актів громадянського стану в Україні, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 18 жовтня 2000 року № 52/5, державна реєстрація шлюбу проводиться у присутності нареченої та нареченого. У той же час, не допускається державна реєстрація шлюбу через представника. Державна реєстрація шлюбу проводиться у приміщенні органу державної реєстрації актів цивільного стану (далі – РАЦС). За заявою наречених державна реєстрація шлюбу може проводитися за місцем їх проживання, за місцем надання стаціонарної медичної допомоги або в іншому місці, якщо вони не можуть з поважної причини прибути до органу РАЦС [7].

У свою чергу, припинення шлюбу — юридичний факт, з настанням якого припиняються правовідносини, що виникають між подружжям з юридичного факту державної реєстрації шлюбу. Воно обов'язково має бути оформлене за правилами, встановленими сімейним законодавством, тобто за допомогою проведення державної реєстрації в органах РАЦС [59, с. 25].

До того часу, поки вона не здійснена, особи, що одружилися, визнаються чоловіком і дружиною, незалежно від часу фактичного припинення подружніх стосунків між ними.

Добровільність є одним із принципів сімейного союзу. При вирішенні судової справи № 347/1988/17 від 15 травня 2019 року Верховний Суд зазначив, добровільність як засада шлюбу спостерігається, починаючи із закріплення права осіб на укладення шлюбу, перебування у ньому і закінчуючи правом на

його вільне розірвання та припинення шлюбних відносин за бажанням будь-кого із подружжя [19].

Отже, укладання та припинення шлюбу ґрунтується на вільному волевиявленні чоловіка та жінки.

Згідно з ч. 1 ст. 55 СК України дружина та чоловік зобов'язані спільно піклуватися про побудову сімейних відносин між собою та іншими членами сім'ї, на почуттях взаємної любові, поваги, дружби, взаємодопомоги [3].

Згідно з ч. 3, 4 ст. 56 СК України кожен з подружжя має право припинити шлюбні відносини. Примушування до припинення шлюбних відносин, примушування до їх збереження, в тому числі примушування до статевого зв'язку за допомогою фізичного або психічного насильства, є порушенням права дружини, чоловіка на свободу та особисту недоторканність і може мати наслідки, встановлені законом [3].

Що стосується судової практики з питань розірвання шлюбу, то існує чимало рішень Верховного Суду. Прикладом можна навести справу, де позивачка звернулась до відповідача із позовними вимогами про розірвання шлюбу, у зв'язку з чим фактичні шлюбні відносини між нею та відповідачем припинені та подальше спільне життя і збереження сім'ї суперечить її інтересам. Відповідач не погодився із наведеними позовними вимогами, та відмовляється розірвати шлюб, оскільки це призведе до зміни спілкування та проведення часу із спільною дитиною між ними. Верховний Суд, розглянувши судову справу, дійшов до висновку про те, що сімейно-шлюбні відносини між сторонами фактично припинилися та подальше збереження сім'ї є неможливим, оскільки б суперечило інтересам одного з них, тим більше, що законом не передбачено примушення особи до збереження шлюбних відносин проти її волі [11].

Отже, припинення шлюбу можливо, якщо довести, що подальше подружнє життя чоловіка та жінки буде суперечити інтересам одного з них.

Але потрібно пам'ятати, щодо причин розірвання шлюбу можна віднести саме ті факти реальної дійсності, які свідчать, що подальше подружнє життя

чоловіка та жінки буде суперечити інтересам одного з них, їх обох або їхніх дітей, які мають істотне значення [37, с. 84].

Відповідно до ст. 104 СК України підставами для припинення шлюбу є:

- 1) смерть одного з подружжя або оголошення його померлим;
- 2) розірвання шлюбу [3].

Розглянемо кожен з них детально.

Фізичну особу можна оголосити померлою за ст. 46 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України). Так, відповідно до ст. 46 ЦК України фізична особа може бути оголошена судом померлою, якщо у місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування протягом трьох років, а якщо вона пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку, – протягом шести місяців, а за можливості вважати фізичну особу загиблою від певного нещасного випадку або інших обставин внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру - протягом одного місяця після завершення роботи спеціальної комісії, утвореної внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру [4].

Таким чином, зі ст. 46 ЦК України впливають такі основні строки:

- 1) 3 роки – за загальним правилом фізична особа може бути оголошена померлою.
- 2) 2 роки від дня закінчення воєнних дій - у зв'язку, коли фізична особа пропала безвісти з воєнними діями, збройним конфліктом. Суд на свій розсуд може оголосити фізичну особу померлою і до спливу строку - 2 років, але не раніше спливу 6 місяців.
- 3) 6 місяців - якщо фізична особа пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку.
- 4) 1 місяць після завершення роботи спеціальної комісії, утвореної внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру – можна вважати фізичну особу загиблою від певного нещасного випадку або

інших обставин внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.

Якщо шлюб припиняється внаслідок смерті одного з подружжя або оголошення його померлим, припинення шлюбу не потребує спеціального оформлення. Відповідні права та обов'язки в цьому випадку виникають або припиняються внаслідок самого факту смерті або оголошення особи померлою. Реєстрація смерті і отримання свідоцтва про смерть є достатнім підтвердженням припинення шлюбу [56, с. 94]. А у разі проголошення одного з подружжя померлим таким підтвердженням є судове рішення про оголошення особи померлою.

Відповідно до ч. 1 ст. 48 ЦК України, якщо фізична особа, яка була оголошена померлою, з'явилася або якщо одержано відомості про місце її перебування, суд за місцем перебування цієї особи або суд, що постановив рішення про оголошення її померлою, за заявою цієї особи або іншої заінтересованої особи скасовує рішення суду про оголошення фізичної особи померлою [4]. І якщо ця особа перебувала у зареєстрованому шлюбі, то відповідно до ч. 1 ст. 118 СК України, у разі скасування відповідного рішення суду та анулювання актового запису про смерть, її шлюб з іншою особою поновлюється за умови, що ніхто з них не перебуває у повторному шлюбі [3].

Отже, шлюб автоматично поновлюється, але, у свою чергу, це зумовлює порушення прав та захисту інтересів одного із подружжя, який не бажає такого поновлення. Інша ситуація зі шлюбом осіб, одна з яких була визнана безвісно відсутньою, а потім з'явилась. У такому разі шлюб може бути поновлений тільки за їхньою спільною заявою і також за умови, що ніхто з них не перебуває у повторному шлюбі [3].

Вважаємо за доцільним прописати це також у ч. 1 ст. 118 СК України, де мова йде про поновлення шлюбу із фізичною особою, яка була оголошена померлою, а потім з'явилась.

Другою підставою припинення шлюбу є його розірвання, що може здійснюватися державним органом РАЦС або за рішенням суду.

Відповідно до ч. 1 ст. 106 СК України подружжя, яке не має дітей, може подати до органу державної реєстрації актів цивільного стану заяву про розірвання шлюбу. Якщо один із подружжя через поважну причину не може особисто подати заяву про розірвання шлюбу до органу державної реєстрації актів цивільного стану, таку заяву, нотаріально засвідчену або прирівняну до неї, від його імені може подати другий з подружжя. За заявою одного з подружжя допускається розірвання шлюбу тільки у разі, якщо другий із подружжя визнаний безвісно відсутнім або недієздатним. До суду подружжя подає позов про розірвання шлюбу, якщо мають малолітніх або неповнолітніх дітей, а також в тому випадку, коли дітей не мають, але один із подружжя не бажає розривати шлюб [3].

Цікавим є питання правових підстав припинення шлюбу за законодавством зарубіжних країн. Так, Цивільним кодексом Франції (Кодекс Наполеона) у ст. 229 запроваджено наступні правові підстави для розірвання шлюбу:

- 1) за взаємною згодою;
- 2) визнання наявності підстав для припинення шлюбу;
- 3) остаточне погіршення подружніх відносин;
- 4) винних дій [25, с. 45].

Таким чином, слід відзначити, що Цивільний кодекс Франції містить схожі правові підстави для розірвання шлюбу з тими, що передбачені українським законодавством.

Отже, припинення шлюбу — юридичний факт, з настанням якого припиняються правовідносини між подружжям. Воно обов'язково має бути оформлене за правилами, встановленими сімейним законодавством, тобто за допомогою проведення державної реєстрації в органах РАЦС. Законодавець виділяє дві підстави припинення шлюбу: 1) смерть одного з подружжя або оголошення його померлим; 2) розірвання шлюбу. Останнє, у свою чергу, може здійснюватися державним органом РАЦС або за рішенням суду. При цьому, до причин розірвання шлюбу можна віднести саме ті факти реальної дійсності, які

свідчать, що подальше подружнє життя чоловіка та жінки буде суперечити інтересам одного з них, їх обох або їхніх дітей, які мають істотне значення.

Вважаємо, що поновлення шлюбу після з'явлення фізичної особи, яка була оголошена померлою, має відбуватися не автоматично, а за спільною заявою подружжя, як це відбувається у випадку поновлення шлюбу з особою, що була визнана безвісно відсутньою.

1.2. Правові наслідки розірвання шлюбу

Як зазначалося вище, підставами для припинення шлюбу є: смерть одного з подружжя або оголошення його померлим; розірвання шлюбу. Але незалежно від того, яка із зазначених підстав мала місце, наслідком є припинення особистих немайнових і майнових відносин подружжя. Проте смерть одного з подружжя (оголошення його померлим) означає абсолютне припинення всіх особистих і майнових відносин подружжя: відкриття спадщини, визначення частки кожного з подружжя у спільному майні тощо. А при розірванні шлюбу між сторонами (колишнім подружжям) можуть зберігатися деякі взаємні права та обов'язки (право на отримання аліментів від колишнього чоловіка /дружини, право на спільне майно тощо) [44, с. 39].

Нинішнє законодавство виділяє такі правові наслідки розірвання шлюбу:

- 1) припинення режиму спільної сумісної власності подружжя;
- 2) право зберегти прізвище, яке було отримано при реєстрації шлюбу;
- 3) право на утримання одного із подружжя;
- 4) втрата права на спадщину після смерті колишнього чоловіка/дружини
- 5) втрата права на пенсійне забезпечення у зв'язку із втратою другого з подружжя за встановленими у законі підставами [3, 4].

Якщо припинення шлюбу відбувається внаслідок смерті одного з подружжя або оголошення його померлим, то воно тягне за собою декілька юридичних наслідків, зокрема:

- 1) припинення особистих немайнових та майнових відносин між подружжям;
- 2) право на спадщину після смерті одного із колишнього подружжя;
- 3) право на пенсійне забезпечення, у зв'язку із втратою другого з подружжя.

Як зазначила Корнієнкова К. «за загальним правилом, дружина та чоловік мають рівні права щодо майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено домовленістю між ними» [44, с. 41].

Розірвання шлюбу означає припинення режиму спільної сумісної власності подружжя. Тобто речі, набуті кожним із них після розірвання шлюбу, належать кожному на праві приватної власності. Але відносно майна, яке було набуто під час шлюбу, режим спільної сумісної власності зберігається до часу поділу майна [44, с. 39].

Майнові обов'язки подружжя – це врегульовані нормами цивільного та сімейного законодавства міра необхідної, належної поведінки подружжя, з приводу майна, набутого за час перебування у шлюбі (спільного майна), а також майна набутого до шлюбу, в період шлюбу за договором дарування або у порядку спадкування (роздільного майна) [31, с. 108].

Майно, набуте подружжям за час шлюбу, є їхньою спільною сумісною власністю, якщо інше не встановлено договором або законом, згідно з ч. 3 ст. 368 ЦК України [4]. Майно, що перебуває у спільній сумісній власності подружжя, може бути поділене подружжям за домовленістю між ними, крім випадків передбачених законом. У разі поділу майна, що є у спільній сумісній власності, вважається, що частки співвласників у праві спільної сумісної власності є рівними, якщо інше не встановлено домовленістю між ними або законом. За рішенням суду частка співвласника може бути збільшена або зменшена з урахуванням обставин, які мають істотне значення. Так, відповідно до ч. 2 ст. 70 СК України при вирішенні спору про поділ майна суд може відступити від засади рівності часток подружжя за обставин, що мають істотне значення, зокрема якщо один із них не дбав про матеріальне забезпечення сім'ї,

ухилився від участі в утриманні дитини (дітей), приховав, знищив чи пошкодив спільне майно, витрачав його на шкоду інтересам сім'ї [3]. У разі поділу майна між співвласниками право спільної сумісної власності на нього припиняється, відповідно до ст. 372 ЦК України [4]. Але якщо є докази, що це придбано за особисті гроші, то суд може розглянути це не як спільну власність [45, с. 39].

Відповідно до ч. 1 ст. 62 СК України, якщо майно дружини, чоловіка за час шлюбу істотно збільшилося у своїй вартості внаслідок спільних трудових чи грошових затрат, або затрат другого з подружжя, воно може бути визнане судом спільною власністю подружжя [3].

Чоловік та дружина можуть врегульовувати свої майнові правовідносини за допомогою різних видів договорів, в тому числі шлюбного договору, який досі не є розповсюдженим у нашій державі.

Ми погоджуємося із думкою Байрачної М. І., що правовий інститут шлюбного договору є комплексним інститутом сімейного права України з проникненням окремих елементів цивільного права. Шлюбний договір є договором, що регулюється сімейним та цивільним матеріальним правом, є приватно-правовим договором та тісно пов'язаний із сімейно-правовими інститутами шлюбу та сім'ї [32, с. 49]

Підтвердженням цього є також думка Явор О.А., яка констатує факт, що в цивілістичній науці комплексного підходу щодо класифікації сімейно-правових договорів не існує, що пояснює відсутність уніфікованого поняття сутності сімейно-правового договору [68, с. 79].

Відповідно до ч. 1 ст. 61 СК України об'єктом права спільної сумісної власності подружжя може бути будь-яке майно, за винятком виключеного з цивільного обороту [3]. Частина 1 ст. 190 ЦК України визначає майно як окрему річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки [4]. Так, якщо одним із подружжя укладено договір в інтересах сім'ї, то гроші, інше майно, в тому числі гонорар, виграш, які були одержані за цим договором, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя (ч. 3 ст. 61 СК України) [3]. Згідно з ч. 4 ст. 65 СК України договір, укладений одним із подружжя в інтересах

сім'ї, створює обов'язки для другого з подружжя, якщо майно, одержане за договором, використане в інтересах сім'ї [3]. Отже, об'єктом права спільної сумісної власності подружжя є як предмети матеріального світу, так і майнові права та обов'язки [45, с. 40].

Що стосується побутових речей, слід розрізняти речі, що перебувають у спільній власності подружжя, та ті, що належать лише одному з них. Пригадаємо, річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки, згідно статті 179 ЦК України [4]. У випадку, коли предмети побутового користування належать їм спільно, застосовуються принципи, зазначені в першому пункті, що стосуються цього питання. Претендувати на компенсацію може особа, яка відмовиться від права на певні речі. При цьому слід наголосити, що претендувати на предмети побуту, які належать одному з подружжя, інший не зможе [45, с. 40].

Наступним наслідком розірвання шлюбу виступає право на прізвище. Всі зарубіжні країни надають диспозитивну норму права на вибір залишити прізвище, яке було до шлюбу чи прізвище, отримане під час шлюбу.

Національне законодавство передбачає право вибору прізвища при реєстрації шлюбу. Згідно ст. 35 СК України наречені мають право обрати прізвище одного з них як спільне прізвище подружжя або надалі іменуватися дошлюбними прізвищами, та відповідно до ст. 113 СК України після розірвання шлюбу надалі іменуватися цим прізвищем або відновити своє дошлюбне прізвище [3]. Для цього не потрібно отримувати згоду другої сторони подружжя. Також питання щодо зміни прізвища закріплено в інших нормативно-правових актах [45, с. 41].

Ще одним наслідком розірвання шлюбу є те, що втрачається право на спадщину після смерті колишнього чоловіка/дружини, право на пенсійне забезпечення у зв'язку із втратою другого з подружжя за встановленими у законі підставами тощо [45, с. 41]. Але, відповідно до ч. 1 ст. 76 СК України, не припиняється право особи на утримання, яке виникло у неї за час шлюбу [3].

Так, колишній подружжя має право на утримання, якщо він став непрацездатним до розірвання шлюбу або протягом одного року від дня розірвання шлюбу і потребує матеріальної допомоги та якщо інший з подружжя може надавати таку матеріальну допомогу. А також право на утримання є у одного з колишнього подружжя, якщо він став особою з інвалідністю після спливу одного року від дня розірвання шлюбу, якщо інвалідність була результатом протиправної поведінки з боку колишнього чоловіка / дружини під час шлюбу. Крім того, якщо на момент розірвання шлюбу одному із подружжя залишилося не більш як п'ять років до досягнення встановленого законом пенсійного віку, то він матиме право на утримання після досягнення цього пенсійного віку, за умови, що у шлюбі подружжя спільно проживали не менш як десять років.

На нашу думку, можна було б запозичити з німецького законодавства до нашого цікаву позицію щодо пенсійного забезпечення подружжя. Тому пропонуємо доповнити ст. 76 СК України ч. 5, яку викласти у такій редакції: «Той із подружжя, який займався веденням домашнього господарства та/або вихованням спільних дітей і у зв'язку з цим не мав можливості одержати освіту, працювати, зайняти відповідну посаду, при цьому є непрацездатним, має право на отримання половини розміру пенсійного забезпечення іншого подружжя».

Дерра М. зауважила, обов'язковою частиною процедури розірвання шлюбу в Німеччині є пенсійне накопичення, що полягає в поділі навпіл «заробленої» за час шлюбу пенсії подружжя. Цей інструмент передбачений німецьким законодавством з метою, щоб зрівняти пенсію подружжя, передусім, у шлюбах, у яких один із подружжя тривалий час займався веденням домашнього господарства та/або вихованням дітей і за відсутністю часу не зміг самостійно забезпечити себе. Суд відправляє кожному з подружжя опитувальні листи, в яких вони повинні вказати всі страхові номери, дату сплати останнього страхового внеску тощо. У випадку, якщо один із подружжя не заповнив або (вчасно) не надіслав опитувальних листів до суду і тим самим намагається

затягнути процедуру розлучення, суд може накласти на нього штраф у розмірі до 25 000 євро [36, с. 410].

Аналіз німецького законодавства свідчить про те, що ним краще передбачено та створено умови для захисту майнових прав подружжя при розірванні шлюбу, що дає можливість одному із колишнього подружжя все-таки отримати матеріальне забезпечення. Якщо взяти сьогоднішні дні, то можливо нове покоління не дочекається пенсійного забезпечення, тому є актуальним запозичити позицію у Німеччини до національного законодавства, щоб наша молодь могла б бути матеріально забезпеченою у майбутньому в разі розірвання шлюбу.

Також існує цікава позиція у законодавстві Німеччини щодо сплати аліментів. Так, передбачено, що виплата аліментів підлягає особі, із котрою не проживає дитина. Згідно з § 1602 Цивільного кодексу Німеччини передбачено, що сторона потребує отримання аліментів, якщо була не в змозі забезпечити себе самостійно під час шлюбу [24]. Схожа норма існує в українському законодавстві, а саме, в ч. 4 ст. 76 СК України вказано, що один із подружжя має право на утримання у зв'язку з розірванням шлюбу навіть тоді, коли є працездатним, якщо у зв'язку з вихованням дитини, веденням домашнього господарства, піклуванням про членів сім'ї, хворобою або іншими обставинами, що мають істотне значення, він не мав можливості одержати освіту, працювати, зайняти відповідну посаду. Але за умови, що такий подружжя потребує матеріальної допомоги і що другий колишній подружжя може надавати матеріальну допомогу. Таке право на утримання триває протягом трьох років від дня розірвання шлюбу.

Щодо правовідносин батьків і дітей, то розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини. Тому, колишнє подружжя має виконувати особисті немайнові та майнові права та обов'язки по відношенню до дитини. Так, відповідно до ст. 180 СК України батьки зобов'язані утримувати дитину за загальним правилом до досягнення нею повноліття [3].

Згідно з ч. 1 ст. 182 СК України при визначенні розміру аліментів суд враховує:

- 1) стан здоров'я та матеріальне становище дитини;
- 2) стан здоров'я та матеріальне становище платника аліментів;
- 3) наявність у платника аліментів інших дітей, непрацездатних чоловіка, дружини, батьків, дочки, сина;

3-1) наявність на праві власності, володіння та/або користування у платника аліментів майна та майнових прав, у тому числі рухомого та нерухомого майна, грошових коштів, виключних прав на результати інтелектуальної діяльності, корпоративних прав;

3-2) доведені стягувачем аліментів витрати платника аліментів, у тому числі на придбання нерухомого або рухомого майна, сума яких перевищує десятикратний розмір прожиткового мінімуму для працездатної особи, якщо платником аліментів не доведено джерело походження коштів;

- 4) інші обставини, що мають істотне значення [3].

Таким чином, національне законодавство ширше визначає правові підстави для стягнення аліментів на утримання дитини.

У Німеччині є визначені у кодексі актуальні параграфи, які б ми могли запозичити, а саме у параграфі § 1603 Цивільного кодексу Німеччини визначає, що батьки повинні сплачувати аліменти без шкоди своєму власному майну [24].

На нашу думку, ця позиція є слушною та можна доповнити нею СК України, адже в СК України є лише правові підстави для зменшення розміру виплати аліментів, хоча на сьогоднішній день існують випадки, коли платника аліментів могли звільнити з фактичного місця заробітку (доходу) внаслідок розповсюдження хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. Більшість громадян України зазнали скорочення або їх відправляли примусово у відпустку без збереження заробітної плати, що призвело до неможливості сплатити вчасно аліменти, тим самим виникає дія імперативної норми щодо відповідальності, яка передбачена ст. 196 СК України.

Тож ст. 197 СК України пропонуємо доповнити частиною 3, яку викласти у такій редакції: «У разі виникнення заборгованості у платника аліментів з причини звільнення такої особи з місця роботи або відсторонення від роботи внаслідок запровадження обмежувальних заходів у зв'язку з розповсюдженням гострої респіраторної хвороби COVID-19, надається можливість відстрочення сплати аліментів на термін до двох місяців. Після спливу цього терміну платник аліментів зобов'язаний сплатити заборгованість у повному обсязі». Цікава позиція є у законодавстві Німеччини щодо визначення розміру аліментів, що є не тотожним для українського законодавства.

Флоріан Ролофф проаналізував норми законодавства Німеччини та зазначив, що існує так звана «Дюссельдорфська таблиця», де передбаченні розміри нарахування аліментів на утримання дитини [65, с. 440].

Флоріан Ролофф, вважає зазначені у такій таблиці суми застосовуються до боржника, який зобов'язаний платити аліменти на двох дітей, суми виплат визначаються за групами відповідно доходів боржника. Також необхідно врахувати, як правило, дитячу допомогу, що отримується одним із батьків, у якого проживає дитина (станом на листопад 2016 р.: нараховують € 190 на першу та другу дитину, € 196 - на третю дитину і € 221 - на четверту і кожна наступну дитину). Таким чином, суму, згідно з таблицею, слід зменшити на половину суми дитячої допомоги. Наприклад: для дитини від 0 до 5 років за найнижчою групою доходів до € 1.500 а за «Дюссельдорфської таблицею» передбачені аліменти в розмірі € 335. Батьки, у якого проживає дитина, отримує щомісяця € 190 дитячої допомоги, половина якого, становить € 95 на місяць, повинна бути врахована при вимоги аліментів від другого з батьків. Тому, після вирахування € 95 з € 335, сума щомісячних аліментних виплат на дитину становить € 240 [65, с. 440].

Таким чином, у німецькому законодавстві вже визначено, в якому розмірі потрібно сплачувати аліменти, не прив'язуючись до прожиткового мінімуму на дитину чи будь-чого іншого. Також можна погодитися із думкою Флоріан Ролофф про збільшення розміру аліментів, тому що наведений розмір

сплачених грошей на потреби дитини не вистачить, щоб прожити в якісних умовах, але відсутня законодавча визначеність з такого питання: за умов сьогодення, а саме, розповсюдження хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, не передбачено випадку, коли один із батьків не спроможний сплачувати аліменти внаслідок втрати місця офіційного заробітку.

Схожу позицію має Апоній І.: «слід враховувати несприятливу економічну ситуацію в державі, через яку багато заборгованостей мають об'єктивні причини. Надмірний тиск на боржників, які просто не в стані сплачувати аліменти через погіршення майнового стану, не принесе очікуваних результатів» [29, с. 66].

Щодо законодавства України, то ч. 2 ст. 182 СК України передбачає: «розмір аліментів має бути необхідним та достатнім для забезпечення гармонійного розвитку дитини. Мінімальний гарантований розмір аліментів на одну дитину не може бути меншим, ніж 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку. Мінімальний рекомендований розмір аліментів на одну дитину становить розмір прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку і може бути присуджений судом у разі достатності заробітку (доходу) платника аліментів» [3].

Згідно з ч. 2, 3 ст. 183 СК України, якщо стягуються аліменти на двох і більше дітей, суд визначає єдину частку від заробітку (доходу) матері, батька на їх утримання, яка буде стягуватися до досягнення найстаршою дитиною повноліття. Якщо після досягнення повноліття найстаршою дитиною ніхто з батьків не звернувся до суду з позовом про визначення розміру аліментів на інших дітей, аліменти стягуються за вирахуванням тієї рівної частки, що припадала на дитину, яка досягла повноліття [3].

Варто зазначити, що не завжди правовідносини подружжя припиняються після розірвання шлюбу, оскільки є випадки, коли можна припинити деякі види правовідносин до розірвання шлюбу, наприклад, за допомогою встановлення режиму окремого проживання подружжя.

Так, подружжя може стикатися із певними проблемами у побуті: зникає інтерес один до одного або виникають певні обставини, яке унеможлиблює проживати разом. Але судовий процес з приводу розірвання шлюбу, може затягуватися на досить тривалий час, коли вирішуються одночасно і питання поділу майна, і аліментних зобов'язань та ін. Тоді подружжя має право звернутися із позовом до суду про встановлення режиму окремого проживання.

Подружжя може встановити режим окремого проживання у такий спосіб: за заявою або за позовом до суду, при цьому такий режим може бути встановлений лише у разі належного доведення неможливості чи не бажання одного із подружжя проживати разом. При цьому слід зауважити, що такий режим може бути скасований за рішенням суду на підставі поновлення сімейних відносин, що зазначається у заяві.

У разі встановлення режиму окремого проживання зберігаються права та обов'язки подружжя, які передбачені сімейним законодавством, а також шлюбним договором. Але не виникає спільного сумісного режиму у майна, що набуває кожен із подружжя під час окремого проживання, тобто таке майно не буде об'єктом спільної сумісної власності, а також дитина не буде вважатися такою, що походить від подружжя у разі народження її після спливу десяти місяців з моменту встановлення режиму окремого проживання [3].

Підсумовуючи, можна зазначити, що правові наслідки розірвання шлюбу складаються з припинення надалі особистих немайнових і майнових правовідносин, що існували між подружжям під час шлюбу. При цьому одні правовідносини припиняються відразу після розірвання шлюбу, а інші можуть бути збережені або за бажанням подружжя, або в силу прямого встановлення у законі. А також є випадки, коли можна припинити деякі види правовідносин до розірвання шлюбу, наприклад, за допомогою встановлення режиму окремого проживання подружжя.

Законодавство України виділяє такі правові наслідки розірвання шлюбу:

- 1) припинення режиму спільної сумісної власності подружжя;
- 2) право зберегти прізвище, яке було отримано при реєстрації шлюбу;
- 3) право на

утримання одного із подружжя; 4) втрата права на спадщину після смерті колишнього чоловіка/дружини; 5) втрата права на пенсійне забезпечення у зв'язку із втратою другого з подружжя за встановленими у законі підставами право.

Усі наслідки розірвання шлюбу можна класифікувати за наступними ознаками: у сфері особистих немайнових відносин; у сфері майнових відносин; у сфері правовідносин подружжя як батьків.

Правові наслідки немайнового характеру – це повторний шлюб, зміна прізвища, участь у вихованні дитини після розірвання шлюбу, право на свободу та особисту недоторканність, обов'язок подружжя турбуватися про сім'ю. Майнового характеру – поділ спільного сумісного майна, сплата аліментів на утримання дитини, спадкування, утримання одного із подружжя.

У зв'язку з жорсткими обмежувальними заходами останніх років громадяни України зазнали суттєвого скорочення доходів, що призвело до неможливості сплачувати вчасно аліменти, тож ст. 197 СК України пропонуємо доповнити частиною 3, яку викласти у такій редакції: «У разі виникнення заборгованості у платника аліментів з причини звільнення такої особи з місця роботи або відсторонення від роботи внаслідок запровадження обмежувальних заходів у зв'язку з розповсюдженням гострої респіраторної хвороби COVID-19, надається можливість відстрочення сплати аліментів на термін до двох місяців. Після спливу цього терміну платник аліментів зобов'язаний сплатити заборгованість у повному обсязі».

РОЗДІЛ 2

ПРОЦЕСУАЛЬНО-ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУТУ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ

2.1. Порядок розірвання шлюбу державним органом РАЦС

СК України передбачає можливість припинення шлюбу на підставі волевиявлення одного або обох з подружжя. Таким чином, виступає прояв принципу свободи волевиявлення у шлюбі, рівність та добровільність. Аналогічні норми закріплені на конституційному рівні у ст. 21 Конституції України [1].

Сімейне законодавство передбачає два способи розірвання шлюбу:

- 1) адміністративний (через орган ДРАЦС);
- 2) судовий.

Отже, порівняємо ці два способи розірвання шлюбу. Так, припинення шлюбних відносин через орган державної реєстрації актів цивільного стану є менш складною та не довготривалою процедурою. Під час розірвання шлюбу в органах державної реєстрації актів цивільного стану, немає мети з'ясувати причини розірвання шлюбу, не вживаються заходи примирення між подружжям (крім того, що має пройти один місяць), не визначається з ким будуть проживати діти та не вирішує питання щодо аліментів, утримання тощо, як встановлює суд між подружжям у судовому порядку.

Наприклад, у Німеччині розірвання шлюбу здійснюється лише в судовому порядку та може тривати до 3 років одна судова справа [24]. Але на нашу думку, є доцільним, крім судового способу розірвання шлюбу, застосування адміністративного способу.

Розірвання шлюбу в органах державної реєстрації актів цивільного стану за загальним правилом відбувається за таких умов:

- 1) подружжя повинно подати спільну заяву про розірвання шлюбу;
- 2) у подружжя немає спільних дітей.

Якщо є у наявності усі перелічені умови, тоді орган державної реєстрації актів цивільного стану складає актовий запис у реєстрі про розірвання шлюбу.

У разі відсутності згоди, один з подружжя має право подати позов про розірвання шлюбу до суду, тоді воно буде відбуватися у судовому процесі.

Розірвання шлюбу в органах державної реєстрації актів цивільного стану, відбувається відповідно до ст. 106 СК України, яка передбачає, що подружжя, яке не має дітей має право подати до органу державної реєстрації актів цивільного стану заяву про розірвання шлюбу [3].

Ми не погоджуємося із думками Розгон О., Завальної Ж., що організація державної реєстрації шлюбу не є адміністративною послугою, оскільки за своєю суттю не має фіксації юридичного факту й занесення його в державний реєстр [41, с. 21]. Навпаки органи державної РАЦС надають державні послуги і наділяються повноваженнями органів виконавчої влади, тим самим виступають уповноваженими суб'єктами, які здійснюють реалізацію владних повноважень.

Якщо один із подружжя через поважну причину не може особисто подати заяву про розірвання шлюбу до органу державної реєстрації актів цивільного стану, таку заяву, нотаріально засвідчену або прирівняну до неї, від його імені може подати другий з подружжя. Орган державної реєстрації актів цивільного стану складає актовий запис про розірвання шлюбу після спливу одного місяця від дня подання такої заяви, якщо вона не була відкликана [3].

Таким чином, СК України не передбачає збільшення або скорочення місячного строку.

Відповідно до Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 18.10.2000 р. № 52/5 державна реєстрація розірвання шлюбу може проводитись незалежно від строку, що минув після постановлення судом рішення про розірвання шлюбу, яке набрало чинності [7].

Відповідно до п. 14 вищезазначеного наказу державна реєстрація розірвання шлюбу у випадку, передбаченому ст. 106 СК України, проводиться на підставі письмової заяви про розірвання шлюбу подружжя, яке не має дітей,

у якій повинно бути зазначено про відсутність у них спільних дітей, після закінчення одного місяця від дня подання такої заяви, якщо вона не була відкликана, у присутності хоча б одного з подружжя [7].

Але, якщо один із подружжя через поважну причину (у зв'язку з тяжкою хворобою, тривалим відрядженням, проживанням у віддаленій місцевості) не може особисто подати заяву про розірвання шлюбу до відділу державної реєстрації актів цивільного стану, таку заяву, справжність підпису на якій має бути нотаріально засвідченою, або прирівняну до неї, від його імені може подати другий із подружжя, про що робиться відмітка в журналі обліку заяв про розірвання шлюбу подружжя, яке не має дітей, та заяв згідно з ст. 107 СК України, а також в актовому записі про розірвання шлюбу в графі «Для відміток» [7].

Важливим положенням є те, що шлюб розривається незалежно від наявності між подружжям майнового спору.

Відповідно до ст. 107 СК України шлюб розривається органом державної реєстрації актів цивільного стану за заявою лише одного із подружжя, якщо другий із подружжя:

- 1) визнаний безвісно відсутнім;
- 2) визнаний недієздатним [3].

Моментом припинення шлюбу є день реєстрації в органах державної реєстрації актів цивільного стану.

Відповідно до ч. 4 ст. 109 СК України суд постановляє рішення про розірвання шлюбу після спливу одного місяця від дня подання заяви. До закінчення цього строку дружина і чоловік мають право відкликати заяву про розірвання шлюбу [3]. Тим самим, законодавець дає можливість подружжю прийняти рішення зберегти сім'ю навіть тоді, коли між чоловіком і дружиною немає спору щодо розірвання шлюбу.

Зазначимо, що для реєстрації заяви подружжя про розірвання шлюбу органу державної реєстрації актів цивільного стану потрібні такі документи:

- 1) спільна заява подружжя;

- 2) свідоцтво про шлюб;
- 3) паспорти подружжя [6].

Відповідно до ч. 2 ст. 15 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» державна реєстрація розірвання шлюбу подружжя, яке не має дітей, проводиться відповідним органом державної реєстрації актів цивільного стану за місцем проживання подружжя або одного з них за їх заявою [6].

Якщо один з подружжя визнаний у встановленому законом порядку безвісно відсутнім, недієздатним, то державна реєстрація розірвання шлюбу провадиться за місцем проживання другого з подружжя за його заявою про розірвання шлюбу (пункт 18 глави 3 розділу III Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні) [6].

Відповідно до ч. 4 ст. 15 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» у разі, якщо подружжя через поважну причину не може з'явитися до органу державної реєстрації актів цивільного стану для державної реєстрації розірвання шлюбу у встановлений для них день, строк такої реєстрації на письмове прохання подружжя може бути перенесений на інший день. При цьому строк перенесення державної реєстрації розірвання шлюбу не може перевищувати одного року з дня подання заяви [6].

Якщо один з подружжя через поважну причину не може з'явитися для державної реєстрації розірвання шлюбу, він може під час подачі заяви про реєстрацію розірвання шлюбу або впродовж місяця письмово повідомити орган державної реєстрації актів цивільного стану про згоду реєстрації розірвання шлюбу за його відсутності та зазначити місцезнаходження органу державної реєстрації актів цивільного стану, до якого слід надіслати свідоцтво про розірвання шлюбу. У разі надсилання письмового повідомлення підпис на ньому того з подружжя, який не може з'явитися, повинен бути нотаріально засвідчений [6].

Підсумовуючи, слід відзначити про наявність у національному законодавстві, на відміну від німецького, двох способів розірвання шлюбу, а

саме, адміністративного – через орган РАЦС та судового, який надає подружжю право на вибір способу звернення. При цьому передбачені певні умови, відповідно до яких можна застосовувати адміністративний чи судовий порядок розірвання шлюбу. Зокрема, у разі наявності згоди обох з подружжя, має місце застосування адміністративного порядку, однак необхідною додатковою умовою є відсутність спільних дітей. У такому випадку подружжя подає заяву про розірвання шлюбу до органів РАЦС, а у свою чергу такий орган складає актовий запис про розірвання шлюбу після спливу одного місяця від дня подання такої заяви, якщо вона не була відкликана раніше.

Також необхідно відзначити про окремі випадки, а саме розірвання шлюбу з особою, яка визнана безвісно відсутньою або недієздатною внаслідок душевної або психічної хвороби, то за таких умов процедура розірвання шлюбу здійснюється згідно із положеннями ст. 107 СК України, тобто за заявою одного із подружжя у органі РАЦС.

2.2. Розірвання шлюбу за рішенням суду

Другий спосіб розірвання шлюбу здійснюється за рішенням суду в судовому порядку. Розірвання шлюбу здійснюється внаслідок подання позову до суду про розірвання шлюбу подружжям, за наявності певних умов.

Своєрідним способом захисту сімейних прав є припинення сімейного правовідношення та його анулювання [61, с. 73].

Розірвання шлюбу здійснюється на підставі ст. 109 та ст. 112 СК України за поданням одним із подружжя позову. Судова процедура здійснюється відповідно до наявних умов:

- 1) при наявності спільних неповнолітніх дітей;
- 2) при відсутності згоди одного із подружжя про розірвання шлюбу.

Враховуючи не лише наведені умови та й інші, суд виносить по справі рішення про розірвання шлюбу, відповідно до якого шлюб припиняється у день набрання чинності таким рішенням.

У разі наявності у позовній заяві інших вимог, крім прохання розірвати шлюб, суд враховує усі фактори під час винесення такого рішення, а саме: інтереси дитини, із ким батьків хотіла б проживати, інтереси подружжя, поділ спільного сумісного набутого майна, визначення сплати аліментів тощо.

Відповідно до ч. 2, 3 ст. 105 СК України шлюб припиняється внаслідок його розірвання за спільною заявою подружжя на підставі рішення суду. Шлюб припиняється внаслідок його розірвання за позовом одного з подружжя на підставі виконавчого напису нотаріуса або за рішення суду [3].

У СК України зазначені імперативні норми, яких повинні подружжя дотримуватися під час подачі позовної заяви. Так, у ч. 2 ст. 110 СК України встановлено, що позов про розірвання шлюбу не може бути пред'явлений протягом вагітності дружини та протягом одного року після народження дитини, крім випадків, коли один із подружжя вчинив протиправну поведінку, яка містить ознаки кримінального правопорушення, щодо другого з подружжя або дитини [3].

Але, відповідно до ч. 3, 4 ст. 110 СК України чоловік, дружина мають право пред'явити позов про розірвання шлюбу протягом вагітності дружини, якщо батьківство зачатої дитини визнане іншою особою. Чоловік, дружина мають право пред'явити позов про розірвання шлюбу до досягнення дитиною одного року, якщо батьківство щодо неї визнане іншою особою або за рішенням суду відомості про чоловіка як батька дитини виключено із актового запису про народження дитини [3].

Відповідно до п. 8 Постанови Пленуму Верховного суду України від 21.12.2007 року № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» розірвання шлюбу судом за спільною заявою подружжя, яке має дітей (ст. 109 СК України), провадиться в окремому провадженні у випадку, якщо існує взаємна згода подружжя щодо розірвання шлюбу. При розгляді справи суд встановлює, чи відповідає заява про розірвання шлюбу дійсній волі дружини та чоловіка, та чи не будуть після

розірвання шлюбу порушені їх особисті та майнові права, а також права їх дітей [9].

Розірвання шлюбу відбувається за правилами спрощеного позовного провадження за спільною поданою заявою подружжя, згідно з правилами ст. 106, 109 СК України та ст. 276 Цивільного-процесуального кодексу України (далі – ЦПК України).

Зауважимо, що під час подання заяви про розірвання шлюбу жоден із подружжя не в змозі вступити у новий шлюб, поки рішення суду про розірвання шлюбу між подружжям не набере законної сили.

У сучасному розвитку України один із напрямків реалізації національних та державних інтересів суспільства є інтеграція до Європейського Союзу. Саме тому процеси адаптації українського законодавства до законодавства Європейського Союзу відбуваються в усіх сферах суспільного життя і сімейне законодавство не є винятком [46, с. 61].

Нами було проаналізовано законодавство зарубіжних країн, яке стосується питань регулювання розірвання шлюбу, що дало можливість дійти висновку про певні відмінності з національним законодавством.

У країнах Європейського Союзу та в Україні інститут сім'ї посідає виняткове місце, оскільки сім'я є важливим елементом держави, який формує саму державу. Від благополуччя кожної сім'ї залежить існування і добробут держави. Однак, за певних обставин члени сім'ї вирішують припинити шлюбні відносини, а регулювання такого питання належить до повноважень держави. З огляду на сучасні тенденції глобалізації життєвих процесів, збільшується кількість розірваних шлюбів, а норми сімейного законодавства потребують оновлення та удосконалення [46, с. 62].

Хочемо зазначити, що у більшості країн закріплено питання розірвання шлюбу у Цивільному кодексі, де виділено книгу «Сімейне право», і лише в Україні врегульовано питання щодо розірвання шлюбу між подружжям в СК України. Більшість науковців вважають доцільно також запозичити ідею, та доповнити ЦК України додатковою книгою 7 про «Сімейне право». На нашу

думку, це можливо, адже сімейні відносини відносяться до цивільного судочинства.

Зазначимо, що наше законодавство досить схоже врегульовує правові питання розірвання шлюбу в судовому порядку на законодавчому рівні, наприклад, із законодавством Німеччини. Так, питання розірвання шлюбу в Німеччині регулюється ст. 1313 розділом 7 книги четвертої «Сімейне право» Німецького цивільного уложення. Шлюб може бути скасований лише за рішенням суду за заявою. Шлюб розривається, коли рішення стає остаточним. Умови, за яких можна вимагати скасування, є результатом наведених певних правил [24].

Але наше законодавство дає змогу вирішити питання розірвання шлюбу без проведення судового засідання, що розвантажує судову владу.

Цікаву позицію визначено на законодавчому рівні у Німеччині, а саме, заява про розірвання шлюбу подається до суду за місцем проживання подружжя або у разі якщо є неповнолітні діти, заява про розірвання шлюбу подається до суду за місцем проживання дитини.

Дещо відмінний встановлений судовий порядок розірвання шлюбу у Франції. Там підставами для розірвання шлюбу визначено: винна поведінка подружжя, взаємна згода подружжя і фактичне припинення спільного подружнього життя [25, с. 110].

Для українського законодавства не передбачені такі умови та вважаємо це не доцільним, тому що вину поведінку потрібно довести, що є майже неможливим, адже потрібна доказова база.

У Литовській республіці особливістю розірвання шлюбу з вини одного з подружжя є те, що суд під час розгляду справи розглядає настання таких юридичних фактів. По-перше, якщо шлюб був розірваний з вини одного з подружжя, то чоловік, винний в розірванні шлюбу, втрачає ті права, які законом або шлюбним договором даються розлученій особі, включаючи право на утримання. По-друге, один із подружжя має право вимагати від винного в розірванні шлюбу відшкодувати йому майновий збиток, пов'язаний з

розірванням шлюбу, а також і немайнову шкоду, заподіяну через розірвання шлюбу [26].

Вважаємо, що потрібно проаналізувати позицію Дякович М. М., яка полягає в тому, що потрібно відмовитися від адміністративного порядку розірвання шлюбу, а залишити лише судовий порядок. Підтверджуючи свою позицію наявністю у СК України ст. 109, що визначає розірвання шлюбу в судовому порядку за спільною заявою подружжя, яке має дітей. Спільна заява подружжя про розірвання шлюбу розглядається в порядку окремого провадження, оскільки у цих справах відсутній спір. Зрозуміло, що держава в таких випадках не вправі втручатися та з'ясовувати причини розірвання шлюбу, і законодавець, відповідно, застосовуючи принцип свободи укладення та припинення шлюбу, виходить із загальних засад регулювання сімейних відносин, що жінка та чоловік мають рівні права і обов'язки у сімейних відносинах, шлюбі та сім'ї [39, с. 127].

Ми не погоджуємося із позицією Дяковича М. М. та вважаємо необхідним наголосити на тому, що процес розірвання шлюбу є безумовно важливим для подружжя, втім велика кількість судових проваджень впливає на стабільність функціонування судочинства. На сьогодні судова система переповнена справами з приводу розірвання шлюбу, що не дає змогу своєчасно розглядати справи. Тому вважаємо доцільно знайти шляхи розвантаження на судову систему.

Узагальнивши, що у кожній зарубіжній країні визначаються свої вимоги щодо процедури розірвання шлюбу, хоча головні умови зберігається в усіх країнах через принцип добровільності.

Під час розірвання шлюбу подружжя, яке має дітей, відбувається за рішенням суду, і відповідно до вимог СК України подружжя має право подати заяву до суду про розірвання шлюбу разом із письмовим договором про те, яку участь у забезпеченні умов їхнього життя братиме той з батьків, хто буде проживати окремо усунуто [66, с. 32].

Ми погоджуємося із думкою Менджул М. В., що під сімейним договором слід розуміти угоду, укладену між двома або більше учасниками сімейних відносин, що спрямована на врегулювання відносин між ними і яка визначає сімейні права та обов'язки сторін на засадах диспозитивності, рівності, справедливості та у відповідності до моральних засад суспільства [52, с. 25].

Однак, при подачі заяви подружжя має право не тільки подати договір із ким будуть проживати діти, а також договір про розмір аліментів над дитину, який має бути нотаріально посвідчений, що передбачено у ч. 2 ст. 109 СК України, а у разі невиконання аліментного договору можуть покладатися штрафні санкції на підставі рішенням суду.

У договорі про те, з ким із них будуть проживати діти повинно зазначатися також яку участь бере інший із батьків у забезпеченні життя дитини, умови виховання дитини, та які свята дитина буде святкувати разом із іншим із батьків. Укладання таких договорів є правом подружжя, а з іншого боку – обов'язок подружжя турбуватися про дитину.

Замість договору про визначення місця проживання дитини можна укласти договір між батьками про проживання дитини та участь у вихованні дитини того з батьків, хто проживає окремо (договір між батьками про проживання, виховання дитини й сплату аліментів на дитину; договір між батьками щодо здійснення батьківських прав і визначення місця проживання дитини; договір подружжя про режим виховання та забезпечення дитини й визначення місця проживання дитини), який має більш широку спрямованість. [47, с. 44].

Також згадано у ч. 1 ст. 112 СК України, що суд з'ясовує фактичні взаємини подружжя, дійсні причини позову про розірвання шлюбу, бере до уваги сварки подружжя, наявність малолітньої дитини, дитини з інвалідністю та інші обставини життя подружжя [3].

Відповідно до ч. 2 ст. 112 СК України суд постановляє рішення про розірвання шлюбу, якщо буде встановлено, що подальше спільне життя

подружжя і збереження шлюбу суперечило б інтересам одного з них, інтересам їхніх дітей, що мають істотне значення [3].

Так, у судовій справі № 711/2868/17-ц Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду встановив, що шлюб між сторонами носить формальний характер та сторони не мають наміру продовжувати подальші шлюбні відносини, збереження шлюбу суперечать інтересам як Позивачки, так і Відповідача. Суд першої інстанції, з висновками якого погодився й апеляційний суд, ураховуючи конституційне право особи на шлюб за вільною згодою (ст. 51 Конституції України), дійшов правильного висновку про наявність підстав для задоволення позову позивачки до відповідача про розірвання шлюбу [13].

Проаналізувавши судову практику, можна дійти висновку, що при вирішенні судових справ суд враховує усі фактори під час розірвання шлюбу, а не тільки психологічні відносини, які виникли у результаті спільного життя.

Розгон О. В. зазначає «якщо суб'єкти сімейних відносин досягли згоди і вони мають можливість матеріально надавати підтримку особі, яка цього потребує, то ці суб'єкти можуть укласти договір про сплату аліментів» [58, с. 139].

Зазначимо, що у СК України або ЦК України відсутні чіткі вимоги до написання договору щодо аліментів на дитину та договору про те, із ким будуть проживати діти, підсумуючись можна викласти про порядок, строки та розмір оплати, дні зустрічі тощо у вільній формі.

Також цю норму зазначено у ч. 1 ст. 189 СК України батьки мають право укласти договір про сплату аліментів на дитину, у якому необхідно визначити розмір та строки виплати. Умови договору не можуть порушувати права дитини, які встановлені СК України. Договір укладається у письмовій формі і нотаріально посвідчується [3].

Відповідно до ч. 2 ст. 141 СК України розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини [3].

Отже, батьки не звільняються від обов'язків щодо дитини після припинення шлюбу.

Згідно з ст. 180 СК України встановлено обов'язок батьків утримувати дитину до досягнення нею повноліття [3].

Відповідно до ч. 1, 2 ст. 196 СК України у разі виникнення заборгованості з вини особи, яка зобов'язана сплачувати аліменти за рішенням суду або за домовленістю між батьками, одержувач аліментів має право на стягнення неустойки (пені) у розмірі одного відсотка суми несплачених аліментів за кожен день прострочення від дня прострочення сплати аліментів до дня їх повного погашення або до дня ухвалення судом рішення про стягнення пені, але не більше 100 відсотків заборгованості. Розмір неустойки може бути зменшений судом з урахуванням матеріального та сімейного стану платника аліментів [3].

Як свідчить судова практика у постанові Великої Палати Верховного Суду від 03 квітня 2019 року № 333/6020/16-ц, зазначається, що пеня за заборгованість зі сплати аліментів нараховується на весь розмір несплачених у відповідному місяці аліментів за кожний день прострочення її сплати, а її нарахування не обмежується тільки тим місяцем, в якому не проводилося стягнення [14].

Розмір пені за місячним платежем розраховується так: заборгованість зі сплати аліментів за конкретний місяць (місячний платіж) необхідно помножити на кількість днів заборгованості, які відраховуються з першого дня місяця, наступного за місяцем, у якому мали бути сплачені, але не сплачувалися аліменти, до дня їх фактичної виплати (при цьому день виконання зобов'язання не включається до строку заборгованості) та помножити на один відсоток. Тобто, заборгованість за місяць * кількість днів заборгованості * 1 % [14].

Аналогічно вирішено питання у постанові Великої Палати Верховного Суду від 25 квітня 2018 року у справі 572/1762/15-ц, помилково наведено формулу, за якою обчислення пені сплати аліментів передбачає врахування кожного місяця окремо, а не за кожен день прострочення сплати аліментів [15].

Дуже цікава позиція Сафончик О. І. «суд повинен забезпечити не тільки державно-правове регулювання відносин, пов'язаних з припиненням шлюбу, але й у разі потреби захистити інтереси кожного з подружжя і їхніх дітей. Однак мова не йде про те, що виходячи з інтересів дітей, суд повинен прагнути зберегти сім'ю за будь-яку ціну, оскільки справа про розірвання шлюб при взаємній згоді подружжя беззаперечна, і завдання суду в таких випадках інше – встановити, чи відповідає заява про розірвання шлюбу дійсності волі подружжя, і чи не суперечить письмова домовленість подружжя щодо дітей їх правам та інтересам». [60, с. 141].

Ми погоджуємося із думкою Сафончик О. І., тому що якщо буде суперечить інтересам дитини, тим самим виникає порушення прав та інтересів дітей, які закріплені на конституційному рівні. Та у Законі України «Про охорону дитинства» передбачено захист прав та інтересів дітей, що має важливе значення для забезпечення найкращих інтересів дитини.

Проаналізувавши судову практику щодо питань розірвання шлюбу за 2021 р. хочемо зазначити, за один рік було розглянуто 102 916 судових справ, лише по Київській області розглянуто – 5 605 судових справ, та причинами позовних вимог виступають до звернення суду першої інстанції є 50 % - виступають з різницею у характерах, втратою взаєморозуміння і довіри, 45 % - через розбіжність поглядів на сімейне життя та ведення спільного господарства, 50 % - не проживають однією сім'єю протягом тривалого часу та спільний побут не ведеться, 40 % - за спільною заявою подружжя, які мають дітей, 10 % - різні погляди на життя, напружені стосунки, відсутнє взаєморозуміння, втратили почуття любові та поваги один до одного, 30 % - одна із сторін матеріальної допомоги не надає, 5 % - зловживання спиртними напоями та перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння.

Н. Грень зауважує, що право на справедливий суд можна реалізувати за допомогою медіації, оскільки тоді за прийняте рішення покладається відповідальність на самих учасників конфлікту [35, с. 132].

У таких договорах застосовують наступні інструменти: а) заміни осіб в сімейно-правових договорах; б) виконання зобов'язання третіми особами; в) переадресація та передоручення виконання тощо [53, с. 31]. Отже, договори між подружжям носять суцільно непорушний індивідуально-правовий характер.

Більшість справ, в яких подружжя мають неповнолітніх дітей одразу досягають згоди стосовно визначення місця проживання дитини після розірвання шлюбу, участі у забезпеченні умов життя дитини того з батьків, хто проживатиме окремо, участі у вихованні дитини того з батьків, який проживатиме окремо та розмірі аліментів на дитину.

Тим самим, законодавець надає право під час одного місяця зійтися або використати послуги медіатора для вирішення спору. Також є згадка в ст. 111 СК України, що суд вживає всі заходи щодо примирення подружжя, якщо це не суперечить моральним засадам суспільства [62, с. 432]. Але у самому законодавстві не передбачено, додаткового строку для примирення подружжя, та перелік заходів щодо примирення подружжя, повинні відбуватися. Хоча, як зазначено у постанові Верховного Суду від 30.05.2019 р. № 442/6319/16-ц, то суд має право самостійно вирішити чи підлягає судова справа в наданні додаткового строку для примирення подружжя [10].

Як було зазначено раніше, ідентична постанова Верховного Суду від 10.06.2020 р. № 643/5316/18 за змістом указаної норми заходи щодо примирення подружжя вживаються судом за умови, що це не суперечить моральним засадам суспільства. Суд не може примушувати дружину та чоловіка проживати разом, цікавитися обставинами їх приватного життя, вимагати надання доказів порушення сімейних обов'язків особистого характеру тощо. Закон не визначає, які саме заходи можуть застосовуватися судом для примирення подружжя. Надання строку для примирення подружжя є правом суду, а не його обов'язком [12].

Відповідно до п. 10 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 року № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним

та поділ спільного майна подружжя» передбачене ч. 1 ст. 111 СК України вжиття судом заходів щодо примирення подружжя застосовується у випадку відсутності згоди одного з них на розірвання шлюбу за ініціативою однієї зі сторін або суду у формі відкладення розгляду справи слуханням та надання сторонам строку на примирення. Судам слід використовувати надану законом можливість відкласти розгляд справи для примирення подружжя, особливо за наявності неповнолітніх дітей [9].

При визначенні строку на примирення суд заслуховує думку сторін та враховує конкретні обставини справи [10].

Нагадаємо, згідно з ч. 1 ст. 110 СК України позов про розірвання шлюбу може бути пред'явлений одним із подружжя [3].

У постанові Верховного Суду від 09.07.2021 у справі № 607/10879/20, суд зазначив представництво за своєю природою - це організаційне правовідношення, змістом якого є повноваження однієї особи (представника) діяти від імені, в інтересах іншої особи, яке виникає з договору, закону, акта органу публічної влади. Крім того, представництвом є діяльність представника, спрямована на реалізацію наданих йому повноважень. Змістом відносин представництва є повноваження, без яких останнє не може існувати. Як повноваження розуміють систему двох суб'єктивних прав представника, одне з яких є абсолютним, інше - відносним. Абсолютне право представника містить у собі можливість вчинення певних дій від імені та в інтересах особи, а відносне право полягає у тому, що представник вправі розраховувати на те, що всі юридичні наслідки, створені його діями, виникнуть лише для особи, яку він представляє, а не для самого представника [20].

Отже, не зважаючи на чітку вказівку у ст. 110 СК України про те, що позов про розірвання шлюбу може подати один із подружжя, судова практика свідчить про те, що представник одного з подружжя також має право подати такий позов.

Зауважимо, що після аналізу справ в єдиному державному реєстрі судових рішень, вважаємо, що доцільно все ж таки запозичити в Англії

наступне: за допомогою сумарного провадження вирішення справ здійснюється без проведення судового засідання. Таким чином, у справах, в яких усі обставини наведені та є ясними для вирішення справи, можна застосовувати сумарне провадження, тоді судова система буде розвантажена.

Щодо справи «В.К. проти Хорватії», у рішенні було визнано порушення ст. 12 Конвенції, за довготривалий розгляд справи про розірвання шлюбу, що порушило право на повторний вступ у шлюб. Суд зазначив, право на розлучення не впливає зі ст. 12 Конвенції, якщо національне законодавство дозволяє розлучення, воно гарантує для розлучених осіб право на повторний шлюб без необґрунтованих обмежень. Згідно цього Суд вважає, що на національному рівні судова влада розглянула справу не в розумні строки, чим порушила ст. 12 Конвенції [27].

Тож, узагальнюючи, можемо зазначити, що судовий порядок застосовується у разі відсутності згоди одного з подружжя розірвати шлюб або за наявності згоди і спільних дітей. Справа розглядається за позовом одного з подружжя або за спільною заявою подружжя. При цьому судова практика свідчить про те, що позов може бути поданий одним із подружжя через представника.

При розгляді справи суд встановлює, чи відповідає заява про розірвання шлюбу дійсній волі дружини та чоловіка, та чи не будуть після розірвання шлюбу порушені їх особисті та майнові права, а також права їх дітей. Крім того, суд враховує й інші певні фактори під час розгляду та винесення рішення по справі, якщо були відповідні позовні вимоги, зокрема: визначення подальшого проживання дитини, виходячи з інтересів, бажання самої дитини та фактору безпеки; поділ спільного сумісно набутого майна; визначення сплати аліментів тощо. Під час вирішення питання розірвання шлюбу суд може дійти висновку щодо надання строку для примирення подружжя.

У Німеччині, Франції, Литві та Україні різняться процедурні нюанси щодо розірвання шлюбу, однак збережено головний принцип – добровільності, що спостерігається у законодавстві кожної країни.

2.3. Роль медіації у процесі розірвання шлюбу

Відповідно до ст. 55 Конституції України, кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань [1].

На нашу думку, сутність сім'ї полягає у зв'язку між членами її родини, тому при створенні сім'ї виникають певні елементи побутових відносин, із якими стикаються члени сім'ї, що частково врегульовані нормами сімейного законодавства, як наприклад, методи виховання дитини, збереження взаємоповаги та розуміння між членами сім'ї.

Слід погодитися із думкою Байрачної М. І. про те, що право як інструмент соціального контролю покликано упорядковувати суспільні відносини, корегуючи поведінку людей відповідно до певних цілей [31, с. 12]. Влучно зазначила Байрачна М. І.: «сім'я визнається, як група людей, які спільно проживають, пов'язаних особисто-спорідненою близькістю (подружжя, батьки, діти та ін.)» [30, с. 3]. Узагальнивши, «сім'я – це невелике об'єднання осіб, не колектив; спільність проживання членів сім'ї; наявність спільного побуту; наявність взаємних прав та обов'язків» [64, с. 575].

Зазначимо, що у ч. 2 ст. 7 СК України сімейні відносини можуть бути врегульовані за домовленістю (договором) між їх учасниками [3].

Відповідно до ч. 1 ст. 16 ЦПК України сторони вживають заходів для досудового врегулювання спору за домовленістю між собою або у випадках, коли такі заходи є обов'язковими згідно із законом [5].

Узагальнивши, законодавець передбачив можливість вирішення сімейних конфліктів за допомогою домовленості, а якщо вони не зможуть дійти разом до порозуміння, тільки тоді можуть захистити своїх прав та інтересів через суд.

Відомий дослідник А. І. Кочетов називає сім основних причин сімейних конфліктів:

- 1) порушення етики подружніх стосунків (зрада, ревності);

- 2) біологічна несумісність;
- 3) непорозуміння подружжя (одного з них) з людьми, які їх оточують, – родичами, знайомими, товаришами;
- 4) несумісність інтересів і потреб;
- 5) відмінність педагогічних позицій стосовно дитини;
- 6) наявність особистісних недоліків або негативних якостей в одного, а часом і в обох;
- 7) відсутність взаєморозуміння між батьками й дітьми [34, с. 136].

Сімейні конфлікти є одним з найпоширеніших видів конфліктів, що мають низку особливостей:

- 1) особливий предмет – міжособистісні стосунки (кохання, любов, кровна спорідненість), правові та моральні обов'язки, зумовлені реалізацією функцій сім'ї: репродуктивної, виховної, господарсько-економічної, рекреаційної (взаємодопомога, турбота про здоров'я, організація дозвілля і відпочинку), комунікативної та регулятивної;
- 2) сильні душевні переживання та страждання їх учасників. Емоційність заважає людям зосередитися і прийняти обдумане рішення щодо перспектив подальшого життя;
- 3) швидкість протікання кожного з етапів конфлікту;
- 4) багатосторонність через залучення до конфлікту, крім основних його учасників (подружжя, батьки та дитина, брати та сестри), інших членів сім'ї;
- 5) своєрідні форми протиборства (докори, образи, сварка, сімейний скандал, порушення спілкування тощо);
- 6) різноманітні способи завершення (примирення, досягнення згоди, налагодження відносин на основі взаємних поступок, розлучення) [33, с. 22].

Поняття «медіація» походить від лат. «mediare», що означає «бути посередником». У перекладі з англійської мови термін «медіація» (mediation) означає посередництво, клопотання, заступництво [40, с. 119].

Сімейна медіація – це гнучкий механізм вирішення різноманітних

сімейних конфліктів, який можна адаптувати під унікальну ситуацію кожної сім'ї [38, с. 149].

Шинкар Т. І. зазначає, «подібно до самої науки конфліктології, медіація як термін, що використовується для визначення одного зі способів вирішення конфлікту, порівняно недавно увійшла в обіг» [67, с. 30].

Основним критерієм для поділу медіації на різні моделі має бути формальний зв'язок цієї процедури із судовим процесом. З огляду на це слід виокремити три основні моделі медіації: приватна (позасудова) медіація, яка характеризується повною незалежністю від процесу розгляду спору судом; присудова медіація, для якої притаманною є певна координація із судовим процесом, але відмежування процедури медіації від суду як інституції; судова медіація (медіація у межах судового процесу), для якої характерним є локальний і персональний зв'язок із судом і подіями, що відбуваються під час розгляду справи судом [55, с. 11].

У 2008 році була прийнята Директива 2008/52/ЄС про окремі аспекти медіації в цивільних та комерційних справах, яка визначила медіацію як структурований процес, за допомогою якого дві або більше сторін спору на добровільних засадах за допомогою медіатора здійснюють спробу досягти угоди про вирішення їхнього спору. Цей процес може бути ініційований сторонами або розпочатий за пропозицією або розпорядженням суду, або за вимогою закону держави-члена. Положення Директиви поширюються на транскордонні спори, тим не менше, держави-члени можуть інкорпорувати її положення в національне законодавство й застосувати до вирішення внутрішніх спорів [23].

Перевагами застосування сімейної медіації виступають:

- 1) приватний характер;
- 2) не розголошення конфіденційної інформації;
- 3) дійти згоди до актуальних питань між подружжям;
- 4) добровільність;
- 5) виконання домовленості між сторонами;

- б) гнучкий графік зустрічі між подружжям та медіатором;
- 7) бути почутим.

На думку, Йосипенко С. Т. «ефективним способом для врегулювання сімейних спорів є застосування медіації, оскільки, застосування останньої сприяє збереженню нормальних взаємовідносин між сторонами спору, якими виступають, зазвичай, учасники сімейних правовідносин» [42, с. 16].

У зарубіжних країнах вирішення спорів вирішуються не лише за допомогою судового розгляду, а також за допомогою процедури медіацією. У ХХІ ст. уже більшість країн прийняли правові норми про використання медіації, як наприклад, США, Австралія, Великобританія, Німеччина, Франція тощо. У США використовують значення «присудової медіації» в сімейних справах, тим самим 75 % використовують процедуру як альтернативний спосіб вирішення конфліктів, та змогли досягнути зменшення навантаження звернення із позовними вимогами до суду [35, с. 88].

Аналіз іноземного законодавства у сфері медіації свідчить про те, що, наприклад, у країнах Європи закони про медіацію було прийнято наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Зокрема, у Румунії прийнято Закон «Про медіацію та організацію професії медіатора», у Литві – Закон «Про медіацію в цивільних справах», у Німеччині – Закон «Про підтримку медіації та інших форм позасудового врегулювання конфліктів» [43, с. 24]. У Болгарії 17 грудня 2004 року було прийнято Закон «Про медіацію (посередництво)», який регулює відносини, пов'язані із медіацією (посередництвом) [50, с. 61].

У ст. 6 Директиви № 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах закріплюються, що держави-члени повинні гарантувати, що сторони спору матимуть можливість клопотати про виконання змісту письмової угоди, досягнутої посередництвом. Угода має бути виконана, якщо її зміст не суперечить праву держави-члена, в якому подано клопотання про виконання, і якщо право цієї держави-члена передбачає можливість його виконання [23].

Медіація обов'язково застосовується у країнах США, Італія, Японія,

Литва у спорах з приводу аліментів.

З огляду на практику Європейського Союзу доцільно опиратися на їхній позитивний досвід та прийняти розроблений проєкт Закону України «Про медіацію».

Зазначимо також переваги у застосуванні медіації. Так, за допомогою неї подружжя у середньому за 2-3 зустрічі по 1-2 години зможуть дійти згоди щодо проживання дітей, виховання та спілкування з дитиною, сплати аліментів, поділу майна й розподілу боргів та матеріальної допомоги.

Мазаракі Н. А. зазначила, «повноцінна реалізація принципу самовизначення сторін медіації можлива лише за умови абсолютної добровільності медіації, адже обов'язкова або примусова медіація, передбачена законодавством певної держави, виключає факт волевиявлення сторін щодо участі у медіаційному процесі» [48, с. 150].

Ми погоджуємося із думкою Мазаракі Н. А., тому що, сторонам надається право на вибір вирішення конфлікту, який доцільний для них.

Відповідно до ч. 5 ст. 211 ЦПК України під час розгляду справи по суті суд сприяє примиренню сторін [5].

Відповідно до Наказу від 17.08.2016 №892 «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації)», соціальна послуга є добровільною процедурою та надається за взаємною згодою сторін конфлікту/спору на підставі принципів доступності, захисту та безпеки отримувачів соціальної послуги, добровільної участі, рівності та активності сторін посередництва (медіації), незалежності, нейтральності посередника/медіатора, конфіденційності інформації щодо посередництва (медіації). Взаємодія отримувача соціальної послуги з медіатором відбувається на принципах взаємної поваги, неприпустимості образ та приниження гідності, погодження учасниками медіації місця, дати та часових меж кожної зустрічі, створення комфортних умов для учасників медіації. Сторони медіації мають право в будь-який момент відмовитися від участі в медіації [8].

Отже, медіація виступає як інститут права, де закріплено в кодексах,

наказах, зокрема Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № (98) щодо медіації в сімейних питаннях від 21.01.1998 р., у якій розкрито основні принципи і правила сімейної медіації, які надають можливість використати досудове вирішення спорів [2].

Практика вирішення конфліктів та спорів шляхом медіації в Україні поступово збільшується, проте досі національним законодавством ця процедура не врегульована. Запровадження медіації було рекомендовано Україні рядом міжнародних організацій, однак, сьогодні в Україні досі не прийнятий Закон «Про медіацію», який би вирішив ряд дискусійних питань. Звісно, робота у цьому напрямку ведеться, зокрема протягом 2006 – 2007 років велася підготовка проєктів законів України «Про медіацію» та законів України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо процедури медіації» які мали на меті впровадити медіаційну процедуру у кримінальне, господарське, цивільне судочинство, унормувати на законодавчому рівні діяльність громадських організацій, що впроваджують програми примирення. Однак, далі громадського обговорення справа не зайшла. Уперше законопроект про медіацію було подано на розгляд Верховної Ради України у грудні 2010 р. Протягом останніх десяти років було розроблено і представлено на розгляд Верховної Ради України дванадцять законопроектів щодо медіації, проте, з різних причин, жоден із них прийнятим не був. Наразі в Україні прийнято за основу і готується до другого читання проєкт Закону «Про медіацію» № 3504 від 19.05.2020 р. прийняття якого може створити належні правові умови для позасудового порядку вирішення спорів [54, с. 101].

Медіація є ефективною у випадках, коли сторони розуміють, що врегулювання спору неминуче, необхідно погодитися на компроміс. Угоди про медіацію часто включають у себе угоди про подальше ведення справ між сторонами, не обмежуючись вирішенням виключно самої суті конфлікту. Медіація набагато менш ефективна у випадках, коли одна зі сторін категорично відмовляється визнавати свою відповідальність і платити або виконувати послуги [69, с. 20].

Крейга Р. зазначив, «медіатори повинні володіти комплексом знань і вмінь, які необхідні медіатору. Крім того, медіатори повинні мати добре розвинені комунікативні навички. Процедура медіації має проводитися на нейтральній території, у приміщенні, яке забезпечує конфіденційність цього процесу. Крім того, має бути здійснено коректне розміщення учасників, наприклад, таким чином, щоб сторони не знаходилися прямо навпроти один одного, а створювалася атмосфера співпраці» [70, с. 6].

У процесі медіації важлива роль належить медіатору, адже саме від його фаховості, стресостійкості, вміння контролювати медіаційний процес і направляти його у відповідному руслі залежить результат переговорів [51, с. 165].

Якість процесу медіації підвищується, коли у сторін є упевненість у безсторонності медіатора. Зворотною стороною безсторонності є відсутність зацікавленості в конфлікті. Медіатор повинен виявити наявні або потенційні власні інтереси в конфлікті. Після цього він повинен відмовитися від медіації або ж отримати згоду сторін на її проведення. Проте якщо інтерес у конфлікті породжує сумніви в об'єктивності процесу, медіатору варто відмовитися від процесу [51, с. 165].

Розлучення батьків – це одна з найважчих ситуацій для дитини, яка може залишити глибокий слід в душі дитини і негативно вплинути на її майбутнє. Важливо правильно підготувати дитину до змін в її житті, пояснити, що батьки, як і раніше її люблять, і завжди будуть поруч, навіть якщо не будуть більше жити разом. Це може зробити сімейний медіатор, що володіє спеціалізацією для проведення прямого консультування дитини [51, с. 164].

У зв'язку, з чим виникають дуже часто маніпуляції думкою дитини, яка стає заручником конфлікту між батьками, та страждає психологічний та духовний стан дитини, тим самим батьки не розуміючи порушують норми законодавство, за що може наступити відповідальність.

Згідно з ч. 7 ст. 7 СК України дитина має бути забезпечена можливістю здійснення її прав, установлених Конституцією України, Конвенцією про права

дитини, іншими міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [3].

Рівень образи та бажання зробити по своєму під час розлучення зашкалює. Тому у таких випадках доцільно використати альтернативний спосіб вирішення спорів за допомогою сімейною медіації. У такий спосіб усі образи під час переговорів будуть виступати на другий план, адже кожна сторона буде домовлятися дійти згоди за допомогою нейтральної сторони – медіатора.

Пряме консультування дітей проводиться сертифікованим сімейним медіатором з роботи з дітьми за спільної згоди батьків. Під час таких зустрічей дитина має можливість проговорити свої переживання і думки з приводу конфлікту між батьками, сказати про свої бажання і поставити питання, що виникли у зв'язку з їх розлученням. Розмова проводиться сімейним медіатором за відсутності батьків, коли дитина не хоче або не може сказати про свої бажання та потреби, чи в їх присутності (для роботи з маленькими дітьми доцільно використовувати спеціальні проєктні методики, щоб зрозуміти мову дитини) [51, с. 334].

Дуже часто батьки після розлучення борються за дітей як за об'єкти власності, які можна «виграти» або «програти» в результаті судового процесу, що сприяє загостренню і продовженню конфлікту між батьками тоді, коли дітям найбільше потрібна підтримка і взаємодія батьків. Сімейний медіатор, працюючи з шлюбборозлучними справами, має ставити пріоритет інтереси дитини у напрацювання варіантів рішення конфлікту батьками [51, с. 334].

Мазаракі Н. А. зазначила, «альтернативні методи вирішення спорів набувають все більшого поширення, водночас для адекватної імплементації таких методів, передусім медіації у правову систему України, залишається необхідним обґрунтувати можливість забезпечення реалізації принципів верховенства права та права на справедливий суд у разі звернення сторін спору не до державного суду, а до альтернативних методів вирішення спорів» [49, с. 118]

Видатні науковці, юристи, адвокати, суді уже протягом років

намагаються сприяти прийняттю проект Закону України «Про медіацію», для покращення ситуації, яка виникла у нашій державі, також свідчить проаналізована нами судові справи, є доцільним на сьогодні у прийнятті проекту з метою забезпечити ефективну взаємодію державного органу і судовою системою України.

Так, у судовому рішенні Деснянського районного суду м. Києва від 30 липня 2018 р. у судовій справі № 754/7581/17 суддя зазначив певні рекомендації. Із справи видно, що у висновку психологічного обстеження зазначено про те, що дитина має незадоволену потребу в спілкуванні та підтримці з боку батьків, тому в ситуації конфлікту між батьками має почуття неспокою, тривожності, що призводить до надмірної рухливості, протесту у поведінці по відношенню до батьків. Враховуючи результати діагностики малолітньої особи, особливою надмірну імпульсивність у взаємовідносинах між батьками, рекомендовано: матері та батьку при вирішенні питання подальших взаємин між собою, важливо пройти курс сімейної медіації з метою вирішення конфліктної ситуації мирним шляхом, оскільки взаєморозуміння між батьками є запорукою гармонійного розвитку неповнолітньої особи. Для повноцінного психічного розвитку дитини важливо встановити графік зустрічі із завчасним обумовленим місцем та часом зустрічі. Вони мають відбуватися в спокійній і безпечній атмосфері, враховуючи його вікові потреби [21].

Аналогічні рекомендації присутні у справах № 755/17672/17 від 24.02.2021 та у справі 760/15242/19 від 07.04.2021, де суд першої інстанції Солом'янської районної в м. Києві адміністрації, рекомендував батькам скористатися сімейною медіацією з метою налагодження конструктивної комунікації між собою для вирішення питань, пов'язаних з вихованням дитини; визначити постійне та стабільне місце проживання дитини, враховуючи рівень фізичної та емоційної безпеки, а також інтереси та вікові потреби дитини; встановити стабільний графік зустрічей батька з донькою, із завчасно обумовленим місцем та часом зустрічі, який враховуватиме бажання, інтереси та вікові потреби дитини (особливо ранній вік дівчинки та її потребу у

постійному місці проживання); на початковому етапі зустрічі мають відбуватися у присутності нейтральної третьої особи, яка є безпечною для дитини (психолог тощо); батькам усвідомити відповідальність за психічний та фізичний розвиток дитини. Позиція Верховного Суду полягала у залучення участі батька у вихованні дитини, спілкуванні з нею. Суди мають враховувати принцип рівності прав батьків у вихованні дитини та принцип забезпечення найважливіших інтересів дитини [16, 18].

Тим чином, існують постанови Верховного Суду, де рекомендують скористатися процедурою сімейною медіацією, яка полягає у захисті прав та інтересів дитини.

Європейський суд з прав людини у справі «Мамчур проти України», п. 100 рішення від 16 липня 2015 року, заява № 10383/09: при визначенні інтересів дитини слід брати до уваги два міркування: по-перше, у найкращих інтересах дитини зберегти її зв'язки із сім'єю, крім випадків, коли доведено, що сім'я непридатна або неблагополучна; по-друге, у найкращих інтересах дитини є забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагонадійним [28].

До прикладу, рішення Маньківським районним судом Черкаської області у справі № 701/136/21 від 01.03.2021 року, свідчать про наступне: подружжя не проживає разом з 2018 року, сімейно-шлюбні стосунки з відповідачем фактично припинені, оскільки не зійшлись характером, що й змусило позивача звернутись з відповідним позовом до суду. Отже, припинення шлюбу наступило у 2018 році, а рішення лише у 2021 році вступило силу коли вони вже не є сім'єю. Понад 2 років вони намагалися дійти добровільним шляхом розірвання шлюбу та судовим способом, очікували судового рішення хоча могли звернутися до медіатора та дійти згоди не втрачаючи декілька років [22].

Схожа ситуація прослідковується і в постанові Верховного Суду у справі № 756/12831/15-ц. Сторони у 1997 році розірвали шлюб, але після ухвалення судом рішення про розірвання шлюбу сторони відновили подружні стосунки та надалі проживали разом однією сім'єю, вели спільний побут та виховували

дітей. З 2015 по 2018 р. вони намагалися встановити факт проживання однією сім'єю, визнання майна спільною сумісною власністю та поділ майна подружжя. Стільки років не могли ефективно розв'язати спір між ними, грошей витрачено у цій справі, хоча також могли звернутися до медіатора і вирішити спір [17].

Ми погоджуємося із думкою Степаненко Т. В., що правові норми, які регламентують інститут медіації, досить успішно інтегровано в процесуальне законодавство держав-членів ЄС, медіація може існувати і застосовуватися як особлива форма врегулювання спорів на рівні і у взаємозв'язку із судовим розглядом. Більше того, зарубіжний досвід, який уже мають держави-члени ЄС у застосуванні інституту медіації для врегулювання цивільно-правових спорів, є більшою мірою позитивним. Європейські правники погоджуються з тим, що медіація як особливий засіб альтернативного дружнього врегулювання правового конфлікту є досить ефективним [63, с. 135].

Тож підсумовуючи, медіація – це механізм вирішення конфліктів у різних сферах приватного життя, який відбувається за участі медіатора як посередника та сторін, які виявили бажання вирішити у позасудовий чи досудовий спосіб конфліктні питання. Медіаційна процедура, зокрема і у сімейних спорах, повинна адаптуватись під кожен окрему ситуацію, а сам медіатор має бути достатнього рівня кваліфікації для досягнення головної мети такої процедури – вирішення конфлікту мирним шляхом.

У разі залучення до медіаційної процедури дитини, то таке консультування повинно здійснюватися сертифікованим сімейним медіатором з роботи з дітьми, за умови надання батьками спільної згоди. Інформація, яка буде отримано внаслідок таких консультацій, допоможе врахувати та захистити інтереси дитини у ситуації що склалася.

Таким чином, з огляду на те, що в Україні відсутній правовий механізм вирішення спорів у досудовий чи позасудовий спосіб у вигляді медіаційної процедури, а у свою чергу міжнародна практика надає позитивні результати впровадження такого інституту, вважаємо необхідним усунути таку прогалину

шляхом прийняття відповідного проєкту Закону України «Про медіацію». Таким чином, забезпечити громадянам України на здійснення ефективного захисту своїх прав та інтересів у досудовий чи позасудовий спосіб та певним чином допомогти розвантажити судову систему.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Здійснивши дослідження порядку розірвання шлюбу на підставі викладеного в випускній кваліфікаційній роботі матеріалу, можна зробити такі висновки:

1. Було охарактеризовано припинення шлюбу як юридичного факту, з настанням якого припиняються правовідносини між подружжям. Воно обов'язково має бути оформлене за правилами, встановленими сімейним законодавством, тобто за допомогою проведення державної реєстрації в органах РАЦС. Законодавець виділяє дві підстави припинення шлюбу: 1) смерть одного з подружжя або оголошення його померлим; 2) розірвання шлюбу. Останнє, у свою чергу, може здійснюватися державним органом РАЦС або за рішенням суду. При цьому, до причин розірвання шлюбу можна віднести саме ті факти реальної дійсності, які свідчать, що подальше подружнє життя чоловіка та жінки буде суперечити інтересам одного з них, їх обох або їхніх дітей, які мають істотне значення.

2. Правові наслідки розірвання шлюбу складаються з припинення надалі особистих немайнових і майнових правовідносин, що існували між подружжям під час шлюбу. При цьому одні правовідносини припиняються відразу після розірвання шлюбу, а інші можуть бути збережені або за бажанням подружжя, або в силу прямого встановлення у законі. А також є випадки, коли можна припинити деякі види правовідносин до розірвання шлюбу, наприклад, за допомогою встановлення режиму окремого проживання подружжя. Законодавство України виділяє такі правові наслідки розірвання шлюбу: 1) припинення режиму спільної сумісної власності подружжя; 2) право зберегти прізвище, яке було отримано при реєстрації шлюбу; 3) право на утримання одного із подружжя; 4) втрата права на спадщину після смерті колишнього чоловіка/дружини; 5) втрата права на пенсійне забезпечення у зв'язку із втратою другого з подружжя за встановленими у законі підставами право. Усі наслідки розірвання шлюбу можна класифікувати за наступними ознаками: у

сфері особистих немайнових відносин; у сфері майнових відносин; у сфері правовідносин подружжя як батьків. Правові наслідки немайнового характеру – це повторний шлюб, зміна прізвища, участь у вихованні дитини після розірвання шлюбу, право на свободу та особисту недоторканність, обов'язок подружжя турбуватися про сім'ю. Майнового характеру – поділ спільного сумісного майна, сплата аліментів на утримання дитини, спадкування, утримання одного із подружжя.

3. Визначено особливість розірвання шлюбу державним органом РАЦС, що можливе за наявності згоди обох з подружжя щодо розірвання шлюбу, при умові відсутності спільних дітей. У такому випадку подружжя подає заяву про розірвання шлюбу до органів РАЦС, а у свою чергу такий орган складає актовий запис про розірвання шлюбу після спливу одного місяця від дня подання такої заяви, якщо вона не була відкликана раніше. Також необхідно відзначити про окремі випадки, а саме розірвання шлюбу з особою, яка визнана безвісно відсутньою або недієздатною внаслідок душевної або психічної хвороби, то за таких умов процедура розірвання шлюбу здійснюється згідно із положеннями ст. 107 СК України, тобто за заявою одного із подружжя у органі РАЦС. Проаналізувавши законодавство Німеччини, де розірвання шлюбу здійснюється тільки на підставі судового рішення, дійшли до висновку, що краще, коли за відсутності спору і спільних дітей, така процедура здійснюється в органі РАЦС, що і передбачено українським законодавством.

4. Судовий порядок застосовується у разі відсутності згоди одного з подружжя розірвати шлюб або за наявності спільних дітей. Справа розглядається за позовом одного з подружжя або за спільною заявою подружжя. При цьому судова практика свідчить про те, що позов може бути поданий одним із подружжя через представника. При розгляді справи суд встановлює, чи відповідає заява про розірвання шлюбу дійсній волі дружини та чоловіка, та чи не будуть після розірвання шлюбу порушені їх особисті та майнові права, а також права їх дітей. Крім того, суд враховує й інші певні фактори під час розгляду та винесення рішення по справі, якщо були відповідні

позовні вимоги, зокрема: визначення подальшого проживання дитини, виходячи з інтересів, бажання самої дитини та фактору безпеки; поділ спільного сумісно набутого майна; визначення сплати аліментів тощо. Під час вирішення питання розірвання шлюбу суд може дійти висновку щодо надання строку для примирення подружжя. У Німеччині, Франції, Литві та Україні різняться процедурні нюанси щодо розірвання шлюбу, однак збережено головний принцип – добровільності, що спостерігається у законодавстві кожної країни.

5. Тож підсумовуючи, медіація – це механізм вирішення конфліктів у різних сферах приватного життя, який відбувається за участі медіатора як посередника та сторін, які виявили бажання вирішити у позасудовий чи досудовий спосіб конфліктні питання. Медіаційна процедура, зокрема і у сімейних спорах, повинна адаптуватись під кожен окрему ситуацію, а сам медіатор має бути достатнього рівня кваліфікації для досягнення головної мети такої процедури – вирішення конфлікту мирним шляхом. У разі залучення до медіаційної процедури дитини, то таке консультування повинно здійснюватися сертифікованим сімейним медіатором з роботи з дітьми, за умови надання батьками спільної згоди. Інформація, яка буде отримано внаслідок таких консультацій, допоможе врахувати та захистити інтереси дитини у ситуації що склалася. Таким чином, з огляду на те, що в Україні відсутній правовий механізм вирішення спорів у досудовий чи позасудовий спосіб у вигляді медіаційної процедури, а у свою чергу міжнародна практика надає позитивні результати впровадження такого інституту, вважаємо необхідним усунути таку прогалину шляхом прийняття відповідного проекту Закону України «Про медіацію». Таким чином, забезпечити громадянам України на здійснення ефективного захисту своїх прав та інтересів у досудовий чи позасудовий спосіб та певним чином допомогти розвантажити судову систему .

З метою удосконалення чинного законодавства України з питань врегулювання розірвання шлюбу пропонуємо внести наступні **зміни та доповнення** до Сімейного кодексу України, а саме:

1. Вважаємо, що поновлення шлюбу після з'явлення фізичної особи, яка була оголошена померлою, має відбуватися не автоматично, а за спільною заявою подружжя, як це відбувається у випадку поновлення шлюбу з особою, що була визнана безвісно відсутньою. Відповідно пропонуємо внести зміни до ч. 1 ст. 118 СК України, яку викласти у наступній редакції: «Якщо особа, яка була оголошена померлою, з'явилася, і відповідне рішення суду скасовано та актовий запис про смерть анульовано, її шлюб з іншою особою може бути поновлений за спільною заявою і за умови, що ніхто з них не перебуває у повторному шлюбі.

2. У зв'язку з жорсткими обмежувальними заходами останніх років громадяни України зазнали суттєвого скорочення доходів, що призвело до неможливості сплачувати вчасно аліменти, тож ст. 197 СК України пропонуємо доповнити частиною 3, яку викласти у такій редакції: «У разі виникнення заборгованості у платника аліментів з причини звільнення такої особи з місця роботи або відсторонення від роботи внаслідок запровадження обмежувальних заходів у зв'язку з розповсюдженням гострої респіраторної хвороби COVID-19, надається можливість відстрочення сплати аліментів на термін до двох місяців. Після спливу цього терміну платник аліментів зобов'язаний сплатити заборгованість у повному обсязі».

3. Вважаємо, що доцільно все ж таки запозичити в Англії наступне: за допомогою сумарного провадження вирішення справ здійснюється без проведення судового засідання. Таким чином, у справах, в яких усі обставини наведені та є ясними для вирішення справи, можна застосовувати сумарне провадження, тоді судова система буде розвантажена. А саме, доповнити ч. 2 ст. 19 ЦПК України «Справи, що відносяться до юрисдикції загальних судів» четвертим пунктом: «4) сумарне провадження».

4. Додати частину 10 до ст. 19 ЦПК України «Справи, що відносяться до юрисдикції загальних судів», яку варто викласти в наступній редакції: «10. Сумарне провадження призначене для розгляду малозначних справ».

5. Доповнити ст. 76 СК України ч. 5, яку викласти у такій редакції: «Той

із подружжя, який займався веденням домашнього господарства та/або вихованням спільних дітей і у зв'язку з цим не мав можливості одержати освіту, працювати, зайняти відповідну посаду, при цьому є непрацездатним, має право на отримання половини розміру пенсійного забезпечення іншого подружжя».

6. Пропонується зменшити термін, протягом якого не може бути пред'явлений позов про розірвання шлюбу, до 6 місяців у ч. 2 ст. 110 СК України. Тим самим передбачити можливість одному із подружжя, не чекаючи річного терміну, використати своє право на розірвання шлюбу і раніше вимагати сплати аліментів від іншого з подружжя, який не бажає виконувати своїх особистих немайнових та майнових батьківських обов'язків.

Зазначені пропозиції щодо порядку розірвання шлюбу можуть бути імплементовані до законодавства України, а також можуть використовуватись у правозастосовній діяльності суду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.07.2021).
2. Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № (98) щодо медіації в сімейних питаннях від 21.01.1998 р. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_98_1_1998_01_21.pdf(дата звернення: 13.10.2021).
3. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 12.07.2021).
4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 15.07.2021).
5. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 06.10.2021 р.).
6. Про державну реєстрацію актів цивільного стану : Закон України від 01.07.2010 № 2398-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text> (дата звернення: 06.10.2021 р.).
7. Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні: Наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 р. № 52/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00#Text> (дата звернення: 15.07.2021).
8. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації): Наказ Міністерства соціальної політики України від 17.08.2016 р. №892 « URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16#Text>. (дата звернення 13.10.2021 р.).
9. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 р. № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного

майна подружжя». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07#Text> (дата звернення: 15.09.2021).

10. Постанова Верховного Суду від 30 травня 2019 р. у справі № 442/6319/16-ц. URL : <https://reustr.court.gov.ua/Review/82119234> (дата звернення: 15.09.2021).

11. Постанова Верховного Суду від 21 березня 2019 р. у справі № 569/1011/18-ц. URL : <https://reustr.court.gov.ua/Review/81020450> (дата звернення: 15.09.2021).

12. Постанова Верховного Суду від 10 червня 2020 р. у справі № 643/5316/18. URL : <https://reustr.court.gov.ua/Review/89732882> (дата звернення: 15.09.2021).

13. Постанова Верховного Суду від 12 березня 2018 р. у справі № 711/2868/17-ц. URL : <https://reustr.court.gov.ua/Review/72700742> (дата звернення: 15.09.2021).

14. Постанова Верховного Суду від 03 квітня 2019 р. № 333/6020/16-ц. URL : <https://reustr.court.gov.ua/Review/81573936> (дата звернення: 15.09.2021).

15. Постанова Верховного Суду від 25 квітня 2018 р. у справі № 572/1762/15-ц. URL : <https://reustr.court.gov.ua/Review/75296544> (дата звернення: 15.09.2021).

16. Постанова Верховного Суду від 07 квітня 2021 р. у справі № 760/15242/19. URL : <https://reustr.court.gov.ua/Review/96281712> (дата звернення: 15.09.2021).

17. Постанова Верховного Суду від 31 жовтень 2018 р. у справі № 756/12831/15-ц. URL : <https://reustr.court.gov.ua/Review/78267895> (дата звернення: 15.09.2021).

18. Постанова Верховного Суду від 24 лютого 2021р. у справі № 755/17672/17. URL : <https://reustr.court.gov.ua/Review/95344505> (дата звернення: 15.09.2021).

19. Постанова Верховного Суду від 15 травня 2019 р. у справі № 347/1988/17. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81908511>(дата звернення: 31.10.2021).
20. Постанова Верховного Суду від 09 липня 2021 р. у справі № 607/10879/20. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98221879> (дата звернення: 31.10.2021).
21. Рішення Деснянського районного суду м. Києва від 30 липня 2018 р. у справі № 754/7581/17. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75891508> (дата звернення: 15.09.2021).
22. Рішення Маньківського районного суду Черкаської області від 01 березня 2021 р. у справі 701/136/21. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95196052> (дата звернення: 15.09.2021).
23. Директива 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах: Міжнародний документ № 2008/52/ЄС від 21 травня 2008 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a95 (дата звернення 20.10.2021).
24. BürgerlichesGesetzbuchDeutschlands. URL: http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/_1313.html (дата звернення: 06.10.2021 р.).
25. Гражданский кодекс Франции (Кодекс Наполеона) : CodecivildesFrancais (CodeNapoleon). пер. с фр. Захватаева В. Н.. Москва : ИнфотропикМедиа, 2012. 624 с.
26. LietuvosRespublikosciviliniskodeksas. URL: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/asr>(дата звернення: 06.10.2021 р.)
27. V.K. v. Croatia, no. 38380/08, November 2012. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-114778>(дата звернення 05.10.2021)
28. Рішення Європейського суду з прав людини від 16 липня 2015 року у справі «Мамчур проти України», заява № 10383/09 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a93#Text (дата звернення 05.10.2021)
29. Апопій І. Посилення відповідальності за ухилення від сплати аліментів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія:*

Юридичні науки. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2018. № 894, випуск 18. С. 60–67.

30. Байрачна М. І. Деякі аспекти майнових прав та обов'язків подружжя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2019. Т. 1. № 55. С. 106–109.

31. Байрачна М. І. Права та обов'язки подружжя за сімейним кодексом України: дис. ... докт. філос. наук : 081. Харків, 2020. 181 с.

32. Байрачна М. І. Правова природа шлюбного договору. *Юридичні науки*. Сімферополь, 2019. Т. 30. № 3. С. 45–50.

33. Берт Маан, Ремко ван Рі, Аліна Сергєєва, Світлана Сергєєва, Луїза Романадзе, Володимир Родченко. Гар-Аналіз впровадження інституту медіації в Україні. Липень 2020. 71 с. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/5f5/f7d/2a9/5f5f7d2a9b5cb356474501.pdf> (дата звернення: 15.09.2021).

34. Бужинська С. М., Губанова О.В. Сімейні конфлікти: причини виникнення та засоби психологічної допомоги. *Theoretical and empirical scientific research: concept and trends. Volume 2*. Oxford, United Kingdom, 2020. С. 135-137.

35. Грень Н. М. Реалізація права людини на справедливий суд шляхом процедури присудової медіації: теоретико-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2017. 250 с.

36. Дерра М. Бракорозводный процесс в Германии. *Сборник статей о праве Германии*. Выпуск № 1. Август 2015. С. 402-418.

37. Драгомирова Ю. В. Правове регулювання розірвання шлюбу за законодавством України та республіки Польщі. *Часопис цивілістики*. Випуск 24. 2017. С. 83-86.

38. Дутко А., Нагірняк О. Медіація як спосіб вирішення сімейних спорів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки»*. Т. 7. 2020. № 1. С. 148-152.

39. Дякович М. М. Припинення шлюбу внаслідок його розірвання за сімейним правом України. *Часопис Київського університету права*. 2019. С. 125-131.
40. Дяченко С.В., Колокольна Н.С. Запровадження медіації для вирішення сімейних спорів у цивільному судочинстві України: судова практика. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 118-121.
41. Завальна Ж., Розгон О. Договірне регулювання відносин організації державної реєстрації шлюбу за 24 години. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №3. С. 19-22.
42. Йосипенко С. Т. Медіація як спосіб вирішення спорів у приатно-правових відносинах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2019. 19 с.
43. Кармаза О. Інститут медіації основні концепції розвитку. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №2. С. 24-28.
44. Корнієнкова К. Право Спільної сумісної власності подружжя. *Підприємництво, господарство і право*. № 4. 2018. С. 41-44.
45. Корольова А. Правові наслідки розірвання шлюбу. *Збірник наукових статей «Правове регулювання цивільних відносин»*. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. С. 37-43.
46. Корольова А.А., Ільченко Г.О. Особливості правового регулювання розірвання шлюбу за законодавством України та ЄС. *Євроінтеграційні зміни в законодавстві України: матеріали круглого столу (Київ, 12 жовтня 2021 р.)*. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. С. 61-64.
47. Кучеренко О. Особливості визначення місця проживання дитини в разі розірвання шлюбу. *Підприємництво, господарство і право*. Серія Цивільне право і процес. № 4. 2021. С. 43-46.
48. Мазаракі Н. А. Медіація в Україні: теорія та практика : монографія. Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 276 с.

49. Мазаракі Н. А. Теоретико-правові засади запровадження медіацій в Україні : дис. ... док. юрид. наук.: 12.00.01. Київ, 2019. 484 с.
50. Мамницький В. Ю., Белей О. В., Дулепа В. П. Медіація в цивільному процесі: перспективи запровадження в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 3. 2019. С. 59-63.
51. Медіація у професійній діяльності юриста: підручник авт. кол: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський та ін. за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса: Екологія, 2019. с. 156.
52. Менджул М. В. Теоретичні проблеми дії принципів сімейного права : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2020. 36 с.
53. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : Т. 2. за заг. ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. Київ : *Юрінком Інтер*, 2019. 1048 с.
54. Парнета О., Федик С. Медіація як спосіб вирішення сімейних спорів. *Актуальні проблеми правознавства*. № 1 (25). 2021. С. 100-106.
55. Поліщук М. Я. Медіація як спосіб вирішення цивільно-правових спорів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2017. 18 с.
56. Правознавство: навчальний посібник, за заг. ред. С.В. Петкова. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2020. 360 с.
57. Ревуцька І. Е. Моральність та моральні засади в сімейному праві. *Закарпатські правові читання : матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф.* Ужгород, 2017. Т. 2. С. 263–266.
58. Розгон О. Договори у сімейному праві України : монографія. Київ : Ін Юре, 2018. 301 с.
59. Розгон. О. Припинення шлюбу в разі його розірвання та визнання фіктивним: відмінності між правовими наслідками на прикладах судової практики. *Вісник Національної асоціації адвокатів України*. № 9. 2018. С. 25-35.
60. Сафончик О. І. Припинення шлюбно-сімейних відносин за законодавством України. *Часопис цивілістики*. № 16. 2017. С. 141-145.

61. Сімейне право України: підручник за ред. А. О. Дутко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.
62. Сімейного кодексу України : науково-практичний коментар а заг. ред. Журавльова Д. В. Київ: «Видавничий дім «Професіонал», 2020. 520 с.
63. Степаненко Т. В. Європейські стандарти медіації в цивільно-правових спорах та їх упровадження в Польщі та Чехії. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 3. 2021. С. С. 131-135.
64. Сучасні проблеми цивільного права та процесу : навч. посіб. / за ред. Ю. М. Жорнокуя, Л. В. Красицької; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Право, 2017. 808 с.
65. Флориан Р. Алименты на ребенка и отцовство. *Сборник статей о праве Германии*. выпуск № 2. Май 2017. С. 435-449.
66. Ханович Є.Д. Правове регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2019. 229 с.
67. Шинкар Т. І. Застосування медіації в адміністративному судочинстві: вітчизняний та зарубіжний досвід : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2017. 220 с.
68. Явор О.А. Новели правового регулювання інституту державної реєстрації юридичних фактів у сімейному праві. *Громадська організація «Ліга професорів права, докторів юридичних наук та докторів філософії у сфері права»*. Серія «*Intemotiam*». 2017. С. 361-373.
69. Ясиновський І. Г. Імплементация процедури медіації в українське законодавство: теоретико-правовий аналіз : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2016. 295 с.
70. Smith C.R. *Mediation: The Process and the Issues*. Kingston: Industrial Relations Centre, 1998. 14 p. P. 5–6. URL : https://www.researchgate.net/publication/5073769_Mediation_The_Process_and_the_Issues (дата звернення 22.09.2021).